

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і управління
Економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістр
(освітній рівень)

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

на тему: Діагностика ризику підприємницької діяльності будівельних підприємств на прикладі ТОВ «БЕЛІН СІТІ» (м. Хмельницький)

ДРЕП. 0 1 7 1 3 0 . 0 2 . 0 1 . 0 0

Виконала: студентка 2 курсу,
гр. ЕПмз-21-1

А.А. Костицька

Підпис, дата

Ініціали, прізвище

Керівник

В.В. Лук'янова

Підпис, дата

Ініціали, прізвище

Нормоконтролер

О.В. Пилип'як

Підпис, дата

Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

Завідувач кафедри ЕАМ та ІТБ
д-р екон. наук, проф.

П. М. Григорук

_____ 2022 р.

Підпис, дата

Ініціали, прізвище

Хмельницький, 2022

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ РИЗИКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	8
1.1 Сутнісна характеристика ризику у підприємницькій діяльності	8
1.2 Аналіз та оцінювання ризиків у підприємництві	14
1.3 Управління ризиками підприємницької діяльності	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РИЗИКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «БЕЛІН СІТІ»	23
2.1 Тенденції розвитку будівельної галузі України у 2018-2020 роках	23
2.2 Загальна характеристика господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках	31
2.3 Фінансовий аналіз господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках	37
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «БЕЛІН СІТІ»	46
3.1 Удосконалення управління ризиками проєктів	47
3.2 Підвищення якості управління персоналом	51
3.3 Зменшення витратомісткості будівництва	53
ВИСНОВКИ	58
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ	63
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Наявність ризику дуже часто пов'язують з ринковою економікою та наявністю конкуренції. Однак, існування ризику характерне для будь-яких економічних систем різних типів господарювання. За будь-яких умов передбачити дію факторів середовища на діяльність повністю неможливо. Особливістю ринку є наявність підприємницького ризику, тобто такого, що пов'язаний із прийняттям рішення на рівні самого підприємства, вибору із можливих варіантів в умовах невизначеності. Таким чином, питання діагностики ризику актуальні для вітчизняних підприємств усіх сфер господарської діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати необхідність діагностики ризику підприємницької діяльності будівельних підприємств.

Відповідно до мети поставлені наступні завдання: надати змістовну характеристику ризику у підприємницькій діяльності, визначити методи діагностування рівня ризику та управління ризиками, проаналізувати результати господарської діяльності та надати пропозиції щодо мінімізації ризиків будівельного підприємства.

Об'єктом дослідження є діяльність будівельних підприємств, на прикладі ТОВ «БЕЛІН СІТІ».

Предмет дослідження – діагностика рівня підприємницького ризику підприємств, що займаються будівництвом.

Для досягнення поставленої мети роботи використано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, взаємопов'язаних та послідовно застосованих у загальній логіці аналізу.

Інформаційною базою дослідження були наукові публікації із за вказаною тематикою, статистична інформація та аналітичні огляди, фінансова звітність ТОВ «БЕЛІН СІТІ».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці науково-практичних положень і рекомендацій щодо діагностики рівня підприємницького ризику ТОВ «БЕЛІН СІТІ».

У дипломній роботі розглядається сутність діагностики ризику підприємницької діяльності та управління ним. У теоретичному розділі висвітлено теоретичні основи діагностики ризику, види ризиків, фактори, що впливають на рівень ризиків, методи оцінки та аналізу а також управління ризиками у підприємницькій діяльності. Аналітичний розділ містить огляд основних тенденцій будівельної галузі та аналіз господарської діяльності ТОВ, «БЕЛІН СІТІ». У проєктно-рекомендаційному розділі пропонуються заходи, дозволять мінімізувати ризики у підприємницькій діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретичних положень і прикладних рекомендацій щодо діагностики рівня підприємницького ризику. Основними науковими результатами роботи є обґрунтування напрямів розвитку підприємства з врахуванням факторів ризику притаманних будівельній галузі.

За результатами дослідження були опубліковані тези:

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ РИЗИКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутнісна характеристика ризику у підприємницькій діяльності

Будь-які аспекти життєдіяльності людини характеризуються непередбачуваністю, невизначеністю. Не є винятком й економічні відносини, які суттєво залежать від зміни та впливу факторів оточуючого середовища. З огляду на це, невизначеність та ризик є неодмінним атрибутом господарської діяльності.

В економічній літературі існування ризику прийнято пов'язувати із існуванням невизначеності. Будь-яка ситуація в управлінні перебуває під впливом багатьох факторів, дій, результати впливу яких неможливо точно спрогнозувати. Крім того, на управлінську ситуацію впливає також відсутність чітко визначених цілей та критеріїв їх оцінки, зміни у суспільних потребах і споживчому попиті, непередбачувана поява нових технологій і техніки, зміна кон'юнктури світового ринку, вплив політичних подій, непередбачуваність природних явищ тощо[5].

Потрібно розуміти, що джерелом невизначеності може виступати будь-який елемент системи або ланка (взаємозв'язок) між якимось елементами. У окремих наукових дослідженнях виділяють типи невизначеностей, що можуть існувати. Так, у роботі БурбелоН.О. [5] відокремлюються основні та другорядні невизначеності. Основні невизначеності, зумовлені прямими зв'язками управління системою (об'єктом). У свою чергу, другорядні, відображають зворотні дії та ефекти. Кожен з цих видів невизначеності генерує сукупність проблем певного виду і потребує специфічних методів аналізу [5].

У роботі Глущевського В.В. виокремлено невизначеність зовнішнього середовища, невизначеність економічної кон'юнктури, що впливає з

невизначеності попиту і пропозиції на товари, гроші, фактори виробництва, невизначеність у багатоваріантності сфер застосування капіталу та невизначеність, що пов'язана з обмеженням знань про предметну галузь бізнесу, яка ініціює зокрема ризик партнерських відносин між контрагентами бізнесу та ін. [9]

Серед найчастіше використовуваних визначень, ризик трактують як [21]:

- вірогідну можливість отримання індивідуумом сприятливих або несприятливих результатів від майбутніх подій;
- потенційну майбутню подію, реалізація якої може призвести до певних втрат;
- загрозу того, що певна подія або дія вплине негативним чином на потенційні можливості підприємства у досягненні поставленої мети;
- невизначеність, пов'язану з прийняттям рішень, реалізація яких відбудеться через певний час;
- невизначеність щодо виникнення втрат;
- стан невизначеності в економічних відносинах, який припускає одержання як позитивного, так і негативного результату діяльності підприємства;
- невизначеність, мінливість доходів, отримуваних на вкладений капітал;
- невизначеність, пов'язану з ймовірністю виникнення в ході реалізації проєкту несприятливих ситуацій та наслідків [21].

У той же час, для пояснення сутності категорії «ризик» виділяють риси/ознаки, які її характеризують. Зокрема у роботі Вишневської О.А. запропоновано такі [7]:

- економічна природа. В усіх сферах та на всіх етапах підприємницької діяльності проявляється ризик. Ризик перебуває у прямому взаємозв'язку із витратами та прибутковістю в процесі господарської діяльності;

– альтернативність. Ризик передбачає необхідність вибору з двох або кількох можливих варіантів рішення;

– невизначеність результатів. Вплив ризику проявляється у результатах, які можуть бути позитивними або негативними та перебувати у певному діапазоні;

– коливання рівня ризику. Рівень ризику не є статичним і залежить від впливу різних факторів, зокрема часу, різноманітних об'єктивних та суб'єктивних факторів, які також постійно змінюються.

Підприємництво як вид господарської діяльності, відповідно до статті 42 Господарського кодексу України «це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [11]. Тобто за своєю суттю підприємництво є видом господарської діяльності, який містить певний елемент ризиковості, припущення можливості отримання не лише прибутків, а й збитків, понесення втрат. Невизначеність приводить до того, що зовсім уникнути ризику неможливо. Проте завдання управління полягає в передбаченні ризику, його оцінюванні та розробці заходів щодо запобігання або зниження його рівня.

Під ризиком підприємницької діяльності в умовах сучасних загроз розуміють ступінь, імовірність відхилення від бажаного результату як систему показників, які перебувають у відхиленні фактичного результату від запланованого й які суттєво впливають на діяльність суб'єкта господарювання як зсередини, так і ззовні [8].

У наукових дослідженнях підприємницький ризик пов'язують з «будь-якою сферою діяльності підприємства; додатковими витратами ресурсів; потенційною можливістю недоотримання доходів та прибутку; веденням діяльності, що супроводжується непередбачуваними умовами» [6].

Значення ризику, у тому числі підприємницького в економіці, можна відобразити через його функції (рисунок 1.1).

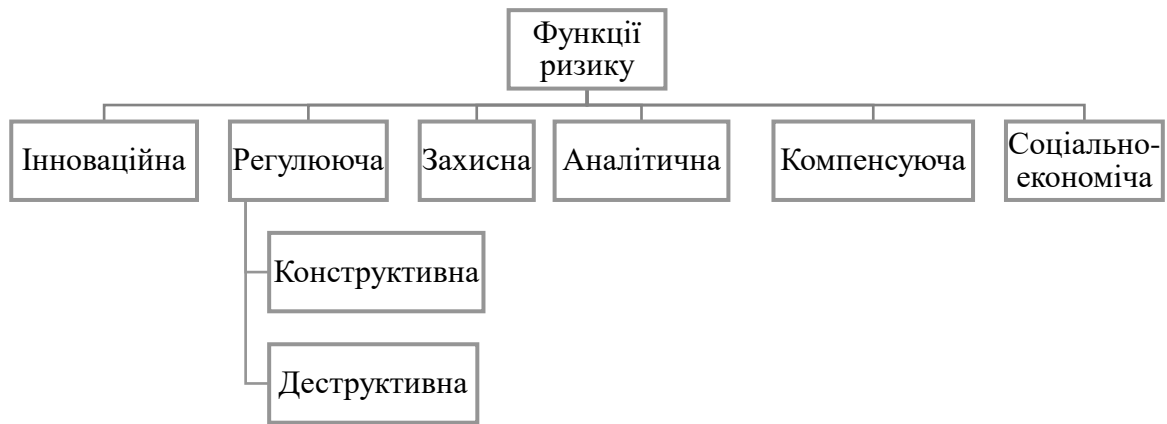

Рисунок 1.1 – Функції ризику [5, 7]

Інноваційна функція полягає у тому, що економічний ризик, стимулює пошук нетрадиційних рішень у господарській діяльності для виконання завдань, які закономірно виникають у підприємстві. Як наслідок від нових, ризикових рішень виграють і підприємці, і споживачі, і суспільство в цілому завдяки загальному зростанню ефективності виробництва [5].

Регулююча функція ризику підрозділяється на: конструктивну і деструктивну [5, 7.]. Конструктивна функція полягає в тому, що здатність ризикувати – це здатність не звертати увагу на стереотипи, психологічні бар'єри, що перешкоджають перспективним нововведенням [5]. Але вибір суб'єктивного, ризикового варіанту в умовах недостатньої інформації зумовлює отримання негативного результату й може бути проявом авантюризму. Саме цим пояснюють деструктивну функцію ризику.

Захисна функція економічного ризику полягає в тому, що «ризик для підприємця природній, тому повинна бути нормальна та адекватна реакція на невдачу» [5].

Аналітичну функцію підприємницького ризику пояснюють тим, що наявність ризику передбачає необхідність вибору одного з можливих варіантів рішень. Як наслідок для прийняття рішення підприємець аналізує всі можливі альтернативи, вибираючи найбільш рентабельні і найменш ризикові. Залежно від конкретного змісту ситуації ризику альтернативність

має різний ступінь складності і вирішується різними способами та методами. У простій ситуації рішення приймається на основі інтуїції й досвіду. Для вирішення складних завдань використовуються спеціальні методи аналізу [7].

Компенсуюча функція пов'язана із отриманням в разі позитивного результату додаткового прибутку в порівнянні із звичайною величиною. Такий додатковий прибуток називають позитивною компенсацією і це обумовлює виділення окремо вказаної функції ризику.

Соціально-економічна функція полягає в тому, що за ринкових умов ризик та конкуренція виступають своєрідним фільтром для виділення ефективних підприємців у різноманітних суспільних групах. Така функція не реалізується якщо держава втручається в ринкові відносини та впливає на ризикові ситуації. За таких умов виникає нерівність між підприємцями та сферами діяльності, що може викликати виникнення дисбалансів.

Багатоманітність підприємницької діяльності зумовлює існування різноманітних видів ризиків [5], для класифікації яких застосовують різноманітні ознаки [5]:

- час виникнення: ретроспективні, поточні, прогнозні;
- фактори формування: політичні, економічні (комерційні);
- джерело (середовище формування) зовнішні, внутрішні;
- природа виникнення: чисті (прості, статичні), спекулятивні (динамічні);
- сфера діяльності (виникнення): виробничий, комерційний, фінансовий, страховий, управлінський, інноваційний, інвестиційний, ризик міжнародної діяльності, кредитний, юридичний;
- наслідки: допустимий, критичний, катастрофічний.

Будівництво відноситься до галузей із найбільшим рівнем ризику. Це пов'язано із залученням великої кількості ресурсів, суб'єктів, у потребі значних фінансових вкладень та залежність від погодних умов.

Іноземні дослідники виділяють сім основних сфер, де найчастіше виникають проблеми у будівництві (рисунок 1.2).

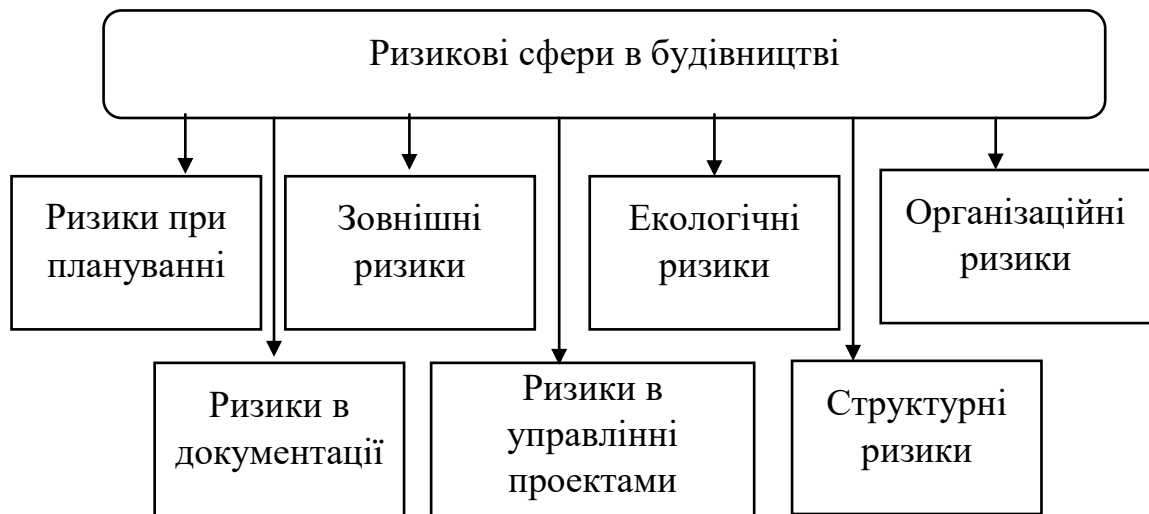

Рисунок 1.2 – Ризикові сфери у господарській діяльності будівельних підприємств[33]

До ризиків у плануванні відносять помилки при плануванні, невідповідність фактичної та запланованої тривалості проекту, пізні зміни даних від учасників проекту, виконання робіт без укладення договорів.

Зовнішні ризики охоплюють можливість спротиву щодо будівництва із боку громадськості, зміни в законодавстві, у тому числі у будівельних нормах, в податковому законодавстві.

Серед екологічних ризиків, що найчастіше виникають належить проведення недостатнього екологічного аналізу на стадії планування проекту, необхідність нових або додаткових заходів для запобігання, пом'якшення або мінімізації впливу на навколишнє середовище.

До організаційних ризиків у будівництві, які найчастіше становлять проблему відносять недосвідченість робочої сили та висока плинність кадрів, недотримання термінів постачання товарів, матеріалів, недотримання заходів безпеки на будівництві.

Ризики в управлінні проектами охоплюють невідповідність якості виконаних робіт чи наданих послуг договірним вимогам, недотримання

термінів здачі робіт підрядними організаціями, виникнення конфліктів в команді у будівельних проєктах.

Прострочені дозволи на будівництво, протиріччя в документах на будівництво формують основні ризики в документації.

Структурні ризики охоплюють перевищення вартості будівництва та технологічні зміни.

Розуміння багатоманіття ризиків важливе саме із точки зору виокремлення певного виду ризиків та його оцінювання з метою пошуку правильних управлінських інструментів.

1.2 Аналіз та оцінювання ризиків у підприємстві

Як вже зазначалось, ризик в підприємницькій діяльності є неодмінно. А отже, в наукових дослідженнях прийнято застосовувати поняття «виправданий ризик». На думку Сивко Д. «це об'єктивно існуючий елемент системи функціонування підприємств в умовах ринкової економіки. Імовірнісний характер економічних рішень, прийнятих в умовах ринкової економіки, може бути виявлений лише за допомогою визначених методів аналізу ризиків і їхнього впливу на діяльність підприємства. Пошук такого рішення з усіх можливих варіантів, яке б містило лише виправданий ризик, є одним з основних завдань аналізу ризику» [24].

Вибір напрямів, за якими доцільно здійснювати аналіз підприємницьких ризиків доцільно пов'язувати із специфічними особливостями безпосередньо суб'єкта, що займається підприємницькою діяльністю; особливостями зовнішнього середовища, у якому він функціонує, і який знаходиться в процесі постійного розвитку [24].

Важливим завданням аналізу ризиків є не лише ідентифікація окремих ризиків, а й визначення негативних наслідків кумуляції ризиків, що може

істотно вплинути на рівень можливих втрат. Виявити та спрогнозувати такі кумулятивні впливи досить важко, що висуває додаткові вимоги до потрібних джерел інформації та методів аналізу.

У переважній частині наукових досліджень розглядають дві групи методів оцінки економічного ризику: кількісні, чи об'єктивні (математичні, статистичні та імовірнісні, аналітичні) та якісні, чи суб'єктивні (моделювання, оптимізація і теорія гри, методи стохастичного програмування, аналогів [19].

У роботі Лук'янової В.В. запропоновано об'єднати методи оцінки ризику на чотири основних групи [19] (рисунок 1.3).

Рисунок 1.3 – Методи оцінки ризику [19]

Експертні методи ґрунтуються на опитуванні спеціалістів у певній сфері та подальшою обробкою результатів за допомогою статистичного та математичного інструментарію. Доцільно використовувати для оцінки рівня ризику, якщо у підприємства відсутня необхідна інформація для здійснення оцінки та проведення порівнянь.

Економіко-статистичні методи оцінки ризику вимагають наявності великого обсягу статистичних даних щодо самого підприємства та його зовнішнього середовища та дозволяють одержати найбільш точну оцінку рівня ризику.

Розрахунково-аналітичні методи вимагають наявності меншої у порівнянні із попередніми методами інформації, що в першу чергу обмежується даними про саме підприємство. Застосування даних методів дозволяє отримати досить точні результати.

Аналогові методи базуються на використанні власного або зовнішнього досвіду виконання певних завдань та передбачають оцінку рівня ризику на основі порівняння з аналогічними, вже багаторазово здійсненими операціями.

Поряд із тим найчастіше науковці у процесі діагностики підприємницьких ризиків говорять про якісну та кількісну оцінку ризиків.

Таблиця 1.1 – Характеристики якісної та кількісної оцінки ризиків

	Якісна оцінка ризиків	Кількісна оцінка ризиків
Зміст	процес проведення якісного аналізу ідентифікації ризиків, з метою швидкого реагування на них. Така оцінка визначає ступінь важливості ризику й вибір способу реагування	процес вираження рівня ризиків за допомогою абсолютних та відносних величин (в абсолютному або відносному вираженні).
Мета	визначення можливих видів ризику, оцінювання ступінь їх небезпеки, виявлення чинників, що визначають рівень ризику	оцінювання ризикової ситуації та вибір найбільш прийнятної значення за допомогою ранжування варіантів на основі кількісних значень рівня ризику
Методи	Метод мозкового штурму; метод експертних оцінок; метод асоціацій; метод аналогії; метод Делфі	Розрахунково-аналітичний метод; статистичний метод; методи теорії ігор; метод «дерева рішень»; аналіз чутливості (вразливості); методи імітаційного моделювання

Якісна оцінка ризиків дає можливість підготувати інформаційне підґрунтя для їх кількісної оцінки [27]. На думку Білоцерківського О.Б. «якісна оцінка ризиків – це оцінка умов виникнення ризиків і визначення

їхнього впливу на підприємницьку діяльність за допомогою стандартних методів і засобів. Вони допомагають частково уникнути невизначеності, яка часто зустрічається при прийнятті рішень» [1].

Проблема кількісної оцінки ризику є однією з основних у підприємницькій діяльності. Кількісні методи передбачають оцінку ризику за допомогою абсолютних та відносних величин (в абсолютному або відносному вираженні). В абсолютному вираженні ризик вимірюють іменованими величинами частота виникнення ризику або величина потенційних збитків у грошових одиницях. Відносні величини, що використовуються для оцінювання ризику є безрозмірні показники, що є відношенням двох чи декількох іменованих величин. Для забезпечення достовірності результатів пропонують використовувати кілька видів оцінки ризикованої ситуації з вибором найбільш прийняттого варіанту [19].

Прийнято вважати, що якісні методи оцінки ризику можуть виконувати тільки допоміжну, доповнювальну функцію [19]. Це зумовлює активний пошук нескладних та в той же час достовірних кількісних методів діагностики ризику.

Критерій оцінки якісних цілей може набувати тільки двох значення: 0 – мета не досягнута (отримані результати не приводять до досягнення мети); 1 – мета досягнута (результати сприяють досягненню мети). У якості критеріїв оцінки якісних цілей можуть розглядатися граничні значення результатів, а також ймовірність досягнення мети з огляду на наявну ситуації.

Такі види цілей більш характерні для одномоментних, статичних подій і не часто зустрічаються в економічних системах, на відміну від технічних. Для соціально-економічних систем, у тому числі підприємств більше підходять кількісні цілі. Вони полягають у прагненні збільшити (або зменшити) значення певних цільових показників.

На думку Вишневської О.А. «поява підприємницьких ризиків зумовлена численними факторами – умовами, які можуть викликати та спричинити невизначеність результатів здійснення господарської діяльності» [7].

Основними критеріями визначення факторів підприємницького ризику є джерело виникнення та ступінь впливу. Параметри, що характеризують внутрішню діяльність підприємства, є внутрішніми; зовнішніми факторами є параметри, що характеризують зовнішнє середовище суб'єкта господарювання. Фактори прямої дії безпосередньо впливають на результати підприємницької діяльності та рівень ризику. Фактори непрямой дії не впливають безпосередньо на дані процеси, але зумовлюють їх зміну[7].

З метою визначення факторів ризику було створено спеціальні переліки. Зокрема, такі переліки пропонують [28]: Міжнародна асоціація фахівців з управління ризиками ((GARP) Global Association Risk Professionals), Міжнародна професійна асоціація ризик-менеджерів PRMIA (Professional Risk Managers International Association), Федерація Європейських асоціацій ризик-менеджменту (FERMA), International Organization Securities Commissions, Basle Committee on Banking Supervision, International Finance & Commodities Institute [28].

Процедура оцінювання ризиків реалізується шляхом реалізації декількох послідовних етапів, а саме оцінювання кожного із ідентифікованих ризиків, визначення інтегральної оцінки ризику підприємницької діяльності, що узагальнює окремі види ризиків, ранжування внутрішніх ризиків за силою впливу та прийняття управлінських рішень для мінімізації негативного впливу та управління ризиками [7].

1.3 Управління ризиками підприємницької діяльності

Для позначення управління ризиками у господарській діяльності часто використовують термін «ризик-менеджмент». При цьому від ним пропонують розуміти «систему, що охоплює ідентифікацію та аналіз ризиків, управління ними (мінімізація або знешкодження загроз, з метою

прибутковості і успіху її діяльності підприємства в довгостроковому аспекті)»[20, с. 814].

Основними завданнями ризик-менеджменту пропонують вважати [20, с. 814]: вибір стратегії управління ризиком; розробку адаптивного до ризику режиму діяльності підприємства; організацію реалізації адаптивного режиму; створення підсистеми управління ризиком на підприємстві; розробку методології оцінки та управління ризиками; контроль реалізації адаптивного режиму; оцінку впливу ризиків; вибір і реалізацію методів управління ризиками, спрямованих на зниження їх негативного впливу[20, с. 814].

Інші дослідники для характеристики впливу суб'єкта управління на об'єкт управління (ризик) використовують термін «управління підприємницьким ризиком». Під ним пропонують розуміти «сукупність дій економічного, організаційного і технічного характеру, спрямованих на встановлення видів, факторів, джерел ризику, оцінку величини, розробку і реалізацію заходів щодо зменшення його рівня та запобігання можливих втрат» [6].

Таблиця 1.2 – Цілі управління ризиками [19]

Ціль	Характеристика
Забезпечення стійкого розвитку підприємства	Стан функціонування підприємства, зорієнтований лише на мінімізацію ризиків, забезпечує стійкість функціонування об'єкта у поточний момент часу, але призводить до погіршення цього стану у майбутньому внаслідок ризику невикористаних можливостей тощо. Стійкий розвиток передбачає наявність тенденції до покращення критеріальних показників діяльності.
Утримання величини ризику у допустимих для підприємства межах.	Границі ризику мають об'єктивно-суб'єктивний характер, визначаються багатьма чинниками і можуть бути таких видів: юридичні, обмежуючі рішення конкретного підприємства, строки операцій (подій).

Управління ризиком має бути елементом загальної системи управління підприємства. Це передбачає наявність в загальній інформаційній системі підприємства блоку, який відповідає за оцінку та аналіз ризиків, особливо це відноситься до кількісної оцінки ризиків [20].

Крім того система управління ризиком повинна мати чітку структуру, без дублювань та протиріч, спрямовуватися на виявлення та опис факторів середовища, що спричинили ризик, та давати можливість правильно інтерпретувати результати і приймати обґрунтовані управлінські рішення. Як і будь-яка система управління вона повинна оцінюватися із точки зору ефективності застосування [6].

Завдання підрозділу або відповідальної особи за управління ризиками на підприємствах малого та середнього бізнесу полягають у[7]:

- 1) розробці алгоритму дій, який дає можливість оперативно реагувати, з метою коригування на швидкоплинні процеси;
- 2) проведення внутрішньої аналітичної роботи, щодо виникнення ризикових подій, реагування на них, їх наслідки на функціонування і розвиток підприємства;
- 3) розробка схем, що відображають причинно-наслідкові зв'язки між ризиками зовнішнього та внутрішнього середовища, можливості їх кумуляції [7].

Управління ризиком передбачає проходження певної послідовності етапів (рисунок 1.4).

На сьогоднішній день, конкретних інструментів і технік управління ризиками існує досить велика кількість. В міжнародному стандарті ISO / IEC 31010: 2009 приведена 31 техніка ризик-менеджменту, в числі яких досить широко використовуються в практиці зарубіжних компаній як FMEA (Failure Mode and Effects Analysis), HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points), Байєсови мережі і FN-криві [20].

Рисунок 1.4 – Послідовність управління ризиком[17]

Кількість підходів до керування ризиками вимірюється кількома десятками, але всі їх прийнято поділяти на три групи: відмова від ризику, розподіл ризиків та прийняття ризику [20].

Дослідники пропонують виділяти такі групи методів зниження ризиків:

- 1) технічні методи – засновані на впровадженні різних технічних заходів;
- 2) правові методи – страхування, застава, неустойка (штраф, пеня), гарантія, завдаток тощо;
- 3) організаційно-економічні методи – комплекс заходів, спрямованих на попередження втрат від ризику у разі виникнення несприятливих обставин, а також на їх компенсацію у разі виникнення втрат.

Система управління ризиками на підприємствах мають певні недоліки, до яких пропонують відносити [8]:

- відсутність системності в роботі з ризиками внаслідок відсутності спеціалізованого підрозділу як самостійної одиниці;
- відсутність ефективної взаємодії між різними структурними підрозділами (виняток становить цілеспрямована робота всіх підрозділів із конкретним ризиком, очолювана одним із ключових менеджерів або власником підприємницької структури);
- неефективне використання інструментів боротьби з ризиками;
- епізодичність, фрагментарність заходів із роботи з внутрішніми ризиками;
- відсутність обґрунтованих цільових показників, які повинні бути досягнуті стосовно внутрішніх ризиків.

Система управління ризиками має бути інтегрована до загальної системи управління підприємством, не бути формальною і мати практичний вплив на прийняття рішень.

На рівень підприємницького ризику впливає безліч різноманітних факторів. Війна в Україні максимізує усі ризики, у тому числі підприємницької діяльності. А отже, важливо розуміти природу таких ризиків, наявну методологію управління ними.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РИЗИКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «БЕЛІН СІТІ»

2.1 Тенденції розвитку будівельної галузі України у 2018-2020 роках

Будівельна галузь – це галузь матеріального виробництва, яка великий спектр виробництв. Відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності будівництво виділено в окрему секцію, яка охоплює загальні та спеціалізовані роботи з будівництва будівель і споруд. Ця діяльність включає нове будівництво, ремонтні роботи, розширення та реконструкцію, зведення будівель зі збірних конструкцій на місці ведення робіт, а також будівництво тимчасових об'єктів [16]. Тобто до неї належать всі роботи з будівництва будівель, будівництва споруд, а також спеціалізовані будівельні роботи, за умови, що їх виконують як частину загального будівельного процесу.

Будівельна галузь має свої організаційні особливості, що пов'язані з умовами забудови, приналежністю і призначенням об'єктів, що будуються, характером управління та організації [13] (рисунок 2.1).

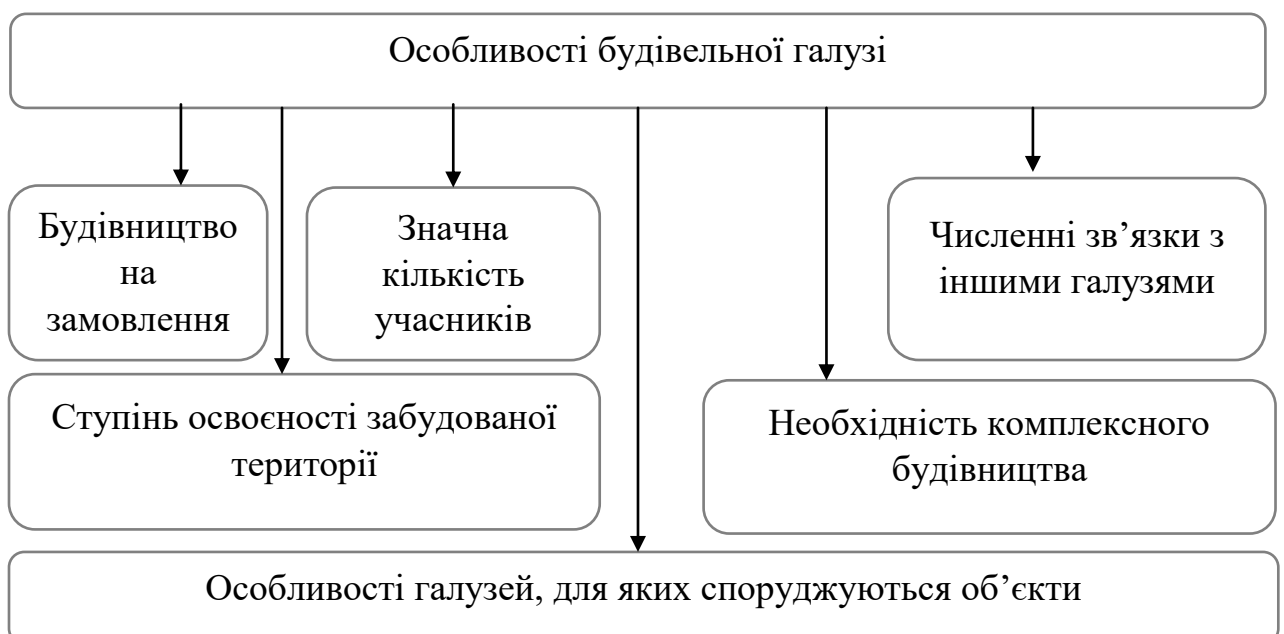

Рисунок 2.1 – Особливості будівельної галузі [13]

У останні роки спостерігається зменшення питомої ваги будівельної галузі у ВВП держави. В країнах ЄС питома вага будівництва дорівнює близько 6-8% [30]. Із будівництвом пов'язана велика кількість суміжних галузей, що підвищує важливість його для розвитку економіки в цілому. Мова йде про виробництво корисних копалин та будівельних матеріалів, металоконструкцій та деревообробку, виробництво меблів та оздоблювальних матеріалів, послуги із дизайну та ще близько 30 видів господарської діяльності.

В Україні найбільша кількість підприємств працює у будівництві будівель (рисунок 2.2).

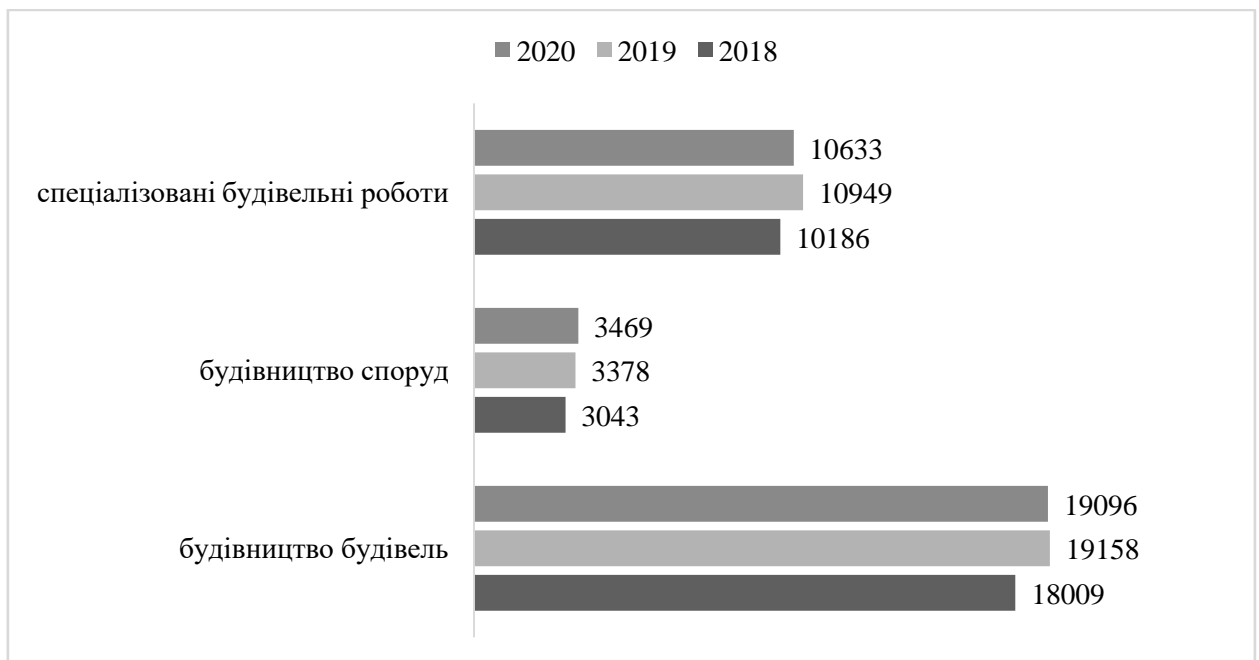

Рисунок 2.2 – Кількість діючих підприємств за однорідними видами діяльності у 2018-2020 роках, одиниць [26]

Питома вага цього виду економічної діяльності становить близько 60% серед загальної кількості у 2018-2020 роках. За 2018-2020 роки кількість підприємств, що займаються будівництвом будівель збільшилась на 1087 одиниць, будівництвом споруд на 426 одиниць, виконанням спеціалізованих будівельних робіт – 447 одиниць.

Як і в європейських країнах, основою будівельної галузі є малий та середній бізнес. Більше того, в українській будівельній галузі відсутній великі підприємства(рисунок 2.3).

Рисунок 2.3 – Питома вага малих та середніх підприємств у будівельній галузі у 2018-2021 роках, % [26]

Питома вага середніх підприємств у 2019-2021 роках не перевищувала 2%. Серед малих підприємств, які займають понад 98% ринку основна частина мікропідприємств. Таким чином, 89% від загальної кількості підприємств будівельної галузі – мікропідприємства. Звичайно, потрібно враховувати прагнення вітчизняних підприємств мінімізувати податки шляхом реєстрації фірм на кількох фізичних осіб-підприємців, але все ж це не впливає на загальну тенденцію.

Ці малі підприємства забезпечували зайнятість для 160-180 тис. осіб у 2018-2020 роках у будівництві будівель. Ще понад 100 тис. осіб на підприємствах, що виконують спеціалізовані будівельні роботи.

Такі тенденції характерні і для Хмельницької області. Чисельність працівників у будівництві будівель становила близько 5 тис. осіб. Ще стільки ж працівників було зайнято в двох інших галузях (рисунки 2.4).

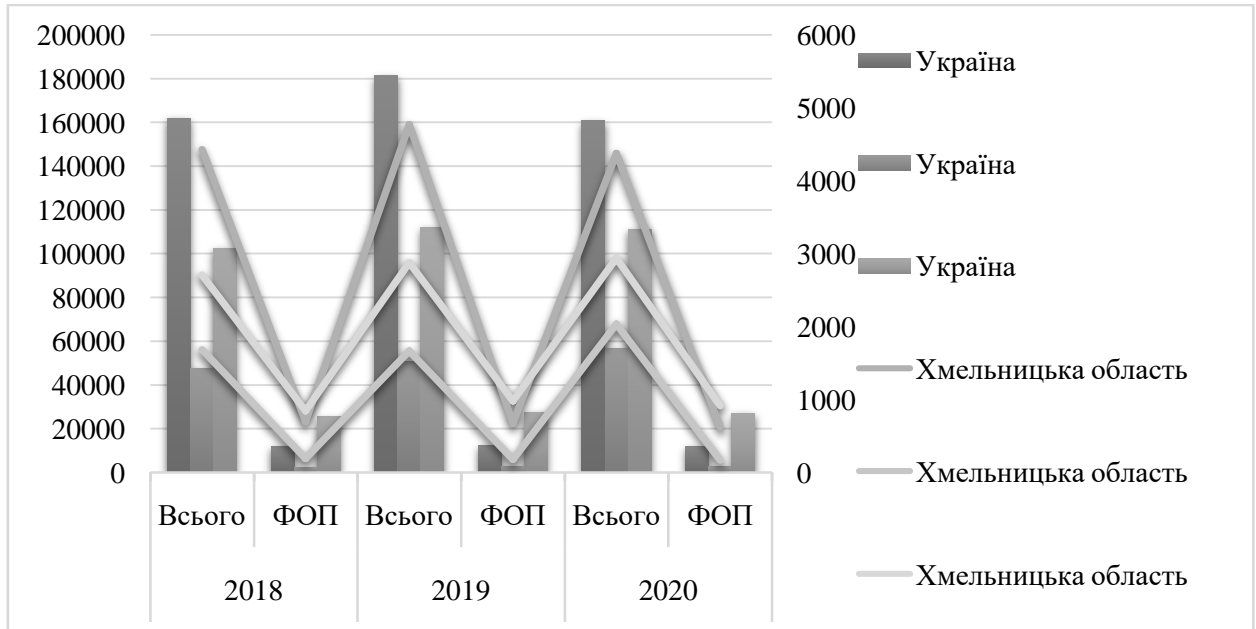

Рисунок 2.4 – Чисельність зайнятих у галузі в Україні та в Хмельницькій області у 2018-2020 роках, осіб [26]

Використання вказаних трудових ресурсів та поєднання інших факторів виробництва дозволило забезпечити виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг, що наведені у таблиці 2.1.

В Україні в цілому по будівництву у 2020 році було вироблено продукції на рівні 420084332,6 тис грн, що було на 113,3% більше ніж у 2019 році. При цьому, найбільший приріст був у будівництві споруд – 48,34% у 2020 році. В 2019 році темп приросту був ще більший і дорівнював 22,48%.

Питома вага обсягів виробленої продукції у виробництві будівель дорівнювала близько 50%. Так, у 2018 році частка цього виду економічної діяльності дорівнювала 55%, а в 2020 році – 50%.

Однак дані таблиці свідчать про істотний приріст у будівництві споруд. У досліджуваний період обсяг виробленої продукції в цій групі підприємств спочатку збільшився на 19,37%, а у наступному році ще на 48,34%.

Таблиця 2.1 – Обсяги виробленої продукції за видами у 2018-2020 роках, тис. грн [26]

Види економічної діяльності	Роки			Темпи зміни, %	
	2018	2019	2020	2019/2018	2020/2019
Україна					
Будівництво	302718031,5	370760612,8	420084332,6	122,48	113,30
будівництво будівель	168172771,0	203302016,9	209421881,1	120,89	103,01
будівництво споруд	71465885,6	85308879,6	126551534,4	119,37	148,34
спеціалізовані будівельні роботи	63079374,9	82149716,3	84110917,1	130,23	102,38
Хмельницька область					
Будівництво	4582732,7	5319312,5	8797544,2	116,07	165,38
будівництво будівель	1846934,4	2603679,9	2644427,5	140,97	101,56
будівництво споруд	1918264,8	1351953,4	4916022,9	70,47	363,62
спеціалізовані будівельні роботи	817533,5	1363679,2	1237093,8	166,80	90,71

У Хмельницькій області приріст обсягів виробленої продукції в будівельній галузі дорівнював 16,07% у 2019 та 65,38% у 2020 роках. Втричі збільшився обсяг будівництва споруд у 2020 році, проти зменшення його у 2019 роках майже на 30%. В той же час у цей період знизилась обсяги спеціалізованих будівельних робіт – на 9,29%.

Проте на Хмельниччині відрізнялася структура виробництва у розрізі видів економічної діяльності. У 2018 році питома вага обсягів виробленої продукції у будівництва будівель та споруд була однаковою – на рівні 40%. Проте у 2019 році різке зменшення обсягів виробництва зумовило зниження

питомої ваги цієї групи підприємств до 30%. Але вже у 2020 році питома вага обсягів будівництва споруд становила 55%.

Таблиця 2.2 – Обсяги виробленої продукції у 2017-2021 роках, млн грн

[26]

Тип будівель	2018	2019	2020	Відхилення, +/-
Будівлі:	66791,6	83589,3	80625,6	13834,0
– житлові	29344,8	33208,8	29083,6	-261,2
– нежитлові	37446,8	50380,5	51542,0	14095,2
з них: будівлі промислові та склади	550,5	737,8	769,6	219,1
Інженерні споруди:	10363,2	13414,6	15971,8	5608,6
– транспортні споруди	74421,5	98108,6	121455,2	47033,7
– автостради, вулиці та дороги	27428,3	33532,4	67857,8	40429,5
– залізниці	23540,9	27074,8	62126,8	38585,9
– злітно-посадкові смуги	1764,0	1999,3	1890,8	126,8
– мости, естакади, тунелі та метро	30,7	515,1	429,0	398,3
– порти, канали, греблі та інші водні споруди	1192,4	2441,4	2295,5	1103,1
– трубопроводи, комунікації та лінії електропередачі	900,3	1501,8	1115,7	215,4
– магістральні трубопроводи, комунікації та лінії електропередачі	15950,5	20583,4	21945,0	5994,5
– місцеві трубопроводи та комунікації	7520,5	9287,7	10058,6	2538,1
– комплексні промислові споруди	8430,0	11295,7	11886,4	3456,4
– споруди гірничопромислових та добувних підприємств	24291,0	36638,8	25333,1	1042,1
– споруди підприємств електроенергетики	13676,9	15501,6	14008,7	331,8
– споруди підприємств хімічної промисловості	7100,3	16500,5	7532,9	432,6
– споруди підприємств металургійної промисловості	280,9	210,9	342,4	61,5
– інші інженерні споруди	3232,9	4425,8	3449,1	216,2
з них споруди спортивного та розважального призначення	6751,7	7354,0	6319,3	-432,4

Житлове будівництво збільшилось на 53%, нежитлове – на 67,2%, будівництво інженерних споруд – на 84,2%. Загальний обсяг виробленої будівельної продукції становив 258,7 млрд грн.

Підприємствами 8 регіонів країни (м. Києва, Одеської, Дніпропетровської, Харківської, Львівської, Київської, Вінницької та Донецької областей) виконано 76 % загального обсягу будівництва. Серед регіонів найвищим цей показник є у місті Києві (18468,8 грн на 1 особу, що у 3 рази перевищує середній показник по Україні), високим – у Одеській (14778,4 грн), Вінницькій (10368 грн) та Київській (9447,4 грн) областях. Найнижчі показники виробничої активності у будівництві спостерігались у Луганській (329 грн) та Закарпатській (1361 грн) областях [14]. Таким чином, у 2021 році будівельна галузь почала поступово відновлюватися після пандемії.

За даними Нацбанку у середині 2021 року підприємства будівництва мали найоптимістичніші очікування серед видів економічної діяльності. Позитивний вплив на розвиток будівництва мали:

- активна реалізація проєктів у житловому будівництві, які були призупинені під час пандемії;
- поживалення іпотечного кредитування.

Як наслідок обсяги житлового будівництва у січні-липні 2021 року зросли на 19,9%. Приріст іпотечних кредитів дорівнював 6,1%. Станом на 13.09.2021 в межах реалізації Державної програми «Доступна іпотека 7%» було укладено 811 договорів на суму 689,62 млн грн. Частка первинного ринку становила при цьому 23%.

У 2021 році відновлювалося будівництво для підприємств. Приріст капітальних інвестицій дорівнював 4,2%. Найбільше капітальних інвестицій було здійснено у сільському, лісовому та рибному господарстві. Темп приросту дорівнював 19,3%.

Серед негативних тенденцій, які мали місце у галузі потрібно у першу чергу відмітити зростання витратомісткості будівництва, через

подорожчання будівельних матеріалів. Найбільш відчутним вплив зростання витрат був у будівництві інженерних споруд [4]. Структура витрат у будівельній галузі наведена на рисунку 2.5.

Рисунок 2.5 – Структура витрат за видами економічної діяльності, % [26]

Оскільки будівництво є в першу чергу матеріаломстким, то будь-які зростання цін на ключові матеріали підприємства не можуть ігнорувати.

Однак, повномасштабне російське вторгнення на територію України перекреслило вказані очікування. Важко спрогнозувати, коли закінчатся бойові дії та відповідно почнеться відбудова. На думку фахівців, найближчим часом основною будівельною активністю будуть проекти аварійних ремонтів, демонтажу, зведення тимчасових споруд. Адже, держава в умовах бойових дій, що тривають, не може повноцінно і масштабно фінансувати будь-які проекти відновлення [3].

2.2 Загальна характеристика господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках

Товариство з обмеженою діяльністю «БЕЛІН СІТІ» (далі – ТОВ «БЕЛІН СІТІ») зареєстроване 11.09.2017. Юридична адреса підприємства: 29017, м. Хмельницький, вул. Зарічанська 3/1, офіс 506.

Основним видом діяльності є будівництво житлових і нежитлових будівель. Крім того, статутом передбачено можливість здійснення наступних видів діяльності: підготовчі роботи на будівельному майданчику; монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування; інші будівельно-монтажні роботи; інші роботи із завершення будівництва; інші спеціалізовані будівельні роботи; допоміжне обслуговування наземного транспорту; купівля та продаж, надання в оренду й експлуатацію власного нерухомого майна; агентства нерухомості; управління нерухомим майном за винагороду або на основі контракту; організація будівництва будівель; надання в оренду вантажних та легкових автомобілів; інша професійна, наукова та технічна діяльність; діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах; діяльність у сфері архітектури; консультування з питань комерційної діяльності й керування; діяльність головних управлінь (хед-офісів), у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування; надання в оренду інших машин, устаткування та товарів, будівельних машин і устаткування; покрівельні, малярні, штукатурні, електромонтажні роботи.

Статутний фонд підприємства дорівнює 50000 грн. Власником підприємства (кінцевим бенефіціаром) на сьогодні є Кух Костянтин Михайлович.

Основні результати господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Основні техніко-економічні показники ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках

Показник	Рік			Темпи зміни, %	
	2018	2019	2020	2019/ 2018	2020/ 2019
1. Чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг, тис. грн	4725	32284,8	202459	683,3	627,1
2. Інші операційні доходи, тис. грн	0	0	0	-	-
3. Інші доходи, тис. грн	0	0	0	-	-
4. Разом чисті доходи, тис. грн	4725,0	32284,8	202459,0	683,3	627,1
5. Середньооблікова кількість працівників, осіб	28	34	26	121,4	76,5
6. Чистий дохід на одного працівника, тис. грн /особу	168,75	949,55	7786,89	562,7	820,1
7. Фонд заробітної плати працівників, тис. грн	3015,26	4319,90	3441,98	143,3	79,7
8. Середньорічна заробітна плата, тис. грн /ос.	107,688	127,056	132,384	118,0	104,2
9. Загальні витрати, тис. грн	4698,2	32279,8	202421	687,1	627,1
10. Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн	26,8	5,0	38,5	18,7	770
11. Чистий прибуток/збиток, тис. грн	22,02	4,1	31,6	18,6	770,7
12. Рентабельність/збитковість, %:					
- доходу	0,47	0,01	0,02		
- витрат	0,47	0,01	0,02		
13. Середньорічна вартість основних фондів, тис.грн	114,0	138,7	257,7	121,7	185,7
14. Фондовіддача, грн	1,48	6,84	30,22	462,2	441,8

Доходи ТОВ «БЕЛІН СІТІ» формувалися виключно із чистого доходу від реалізації продукції, виконання робіт та надання послуг. У 2018-2020 роках відбулося стрімке збільшення чистого доходу. Щороку дохід від реалізації продукції зростав більше ніж у 6 разів (рисунок 2.6).

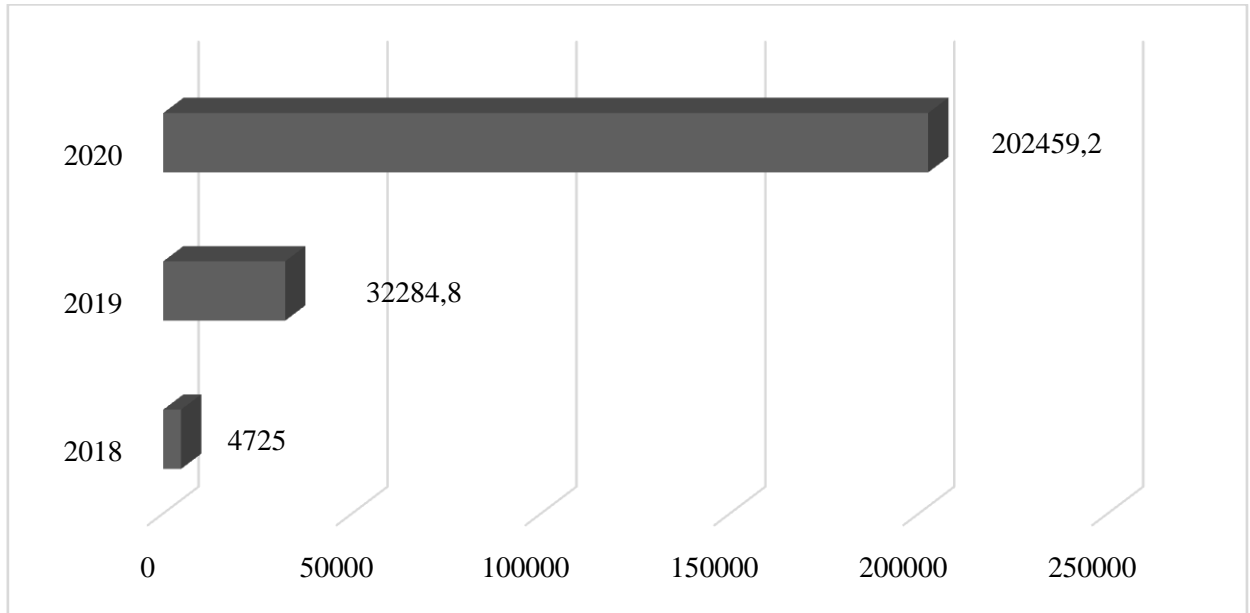

Рисунок 2.6 – Динаміка величини чистого доходу від реалізації продукції у 2018-2020 роках, тис. грн

Такий рівень доходів підприємство отримало завдяки використанню праці персоналу, чисельність якого була максимальною у 2019 році і дорівнювала 34 особи. У 2018 році чисельність працівників дорівнювала 28 осіб, а в 2020 році була найнижчою – 26 осіб.

На оплату праці персоналу товариство найбільше витратило у 2019 році – 4319,9 тис. грн. Це було зумовлено максимальною чисельністю працівників у цей період. У той же час оплата праці працівників у 2019 році теж зросла в порівнянні із попереднім періодом – на 18%. В 2020 році темп зміни дорівнював лише 104,2%.

Темпи зміни продуктивності праці істотно перевищували зміну фонду оплати праці. Динаміка продуктивності праці персоналу ТОВ «БЕЛІН СІТІ» наведена на рисунку 2.7.

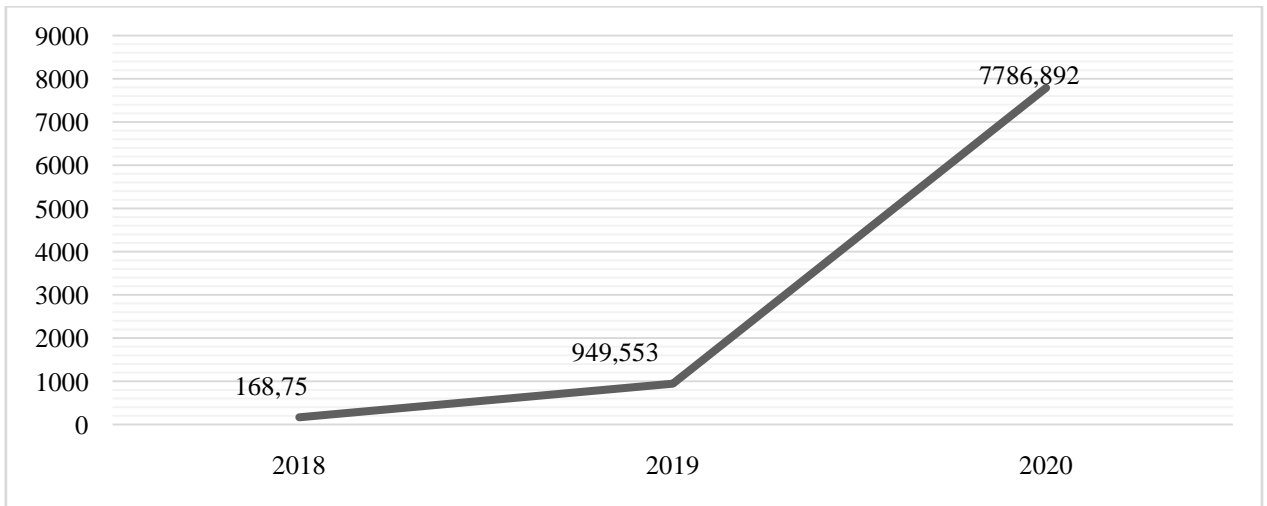

Рисунок 2.7 – Динаміка продуктивності праці працівників підприємства у 2018-2020 роках, тис. грн / особу

Приріст обсягів виробництва та реалізації робіт та послуг не пов'язаний із змінами чисельності персоналу, адже вони були незначними. Такий фактор виробництва як основні фонди за досліджуваний період збільшилась на 21,7% у 2019 році та ще на 85,7% у 2020 році. Однак приріст фондівіддачі збільшився непропорційно даним змінам. Щороку фондівіддача зростала у 4 рази.

Зростання доходів відбулося завдяки збільшенню обсягів будівництва, яке супроводжувалося збільшенням собівартості реалізованої продукції та інших операційних витрат (рисунок 2.8).

У 2019 році темпи приросту витрат товариства на 4,6% перевищували темпи приросту чистого доходу. Як наслідок, у цьому році відбулося зменшення чистого прибутку із 22 тис. грн у 2018 році до 4,1 тис. грн у 2019 році, тобто у 5 разів. В результаті невисокі значення рентабельності доходу та витрат – на рівні 0,5% зменшились до 0,1%.

У 2020 році темпи зміни доходів і собівартості дорівнювали 627,1%. Величина чистого прибутку у 2020 році дорівнювала 31,6 тис. грн, що у 7 разів більше за показник 2019 року. Проте показники рентабельності у цьому періоді збільшились лише до 0,2%.

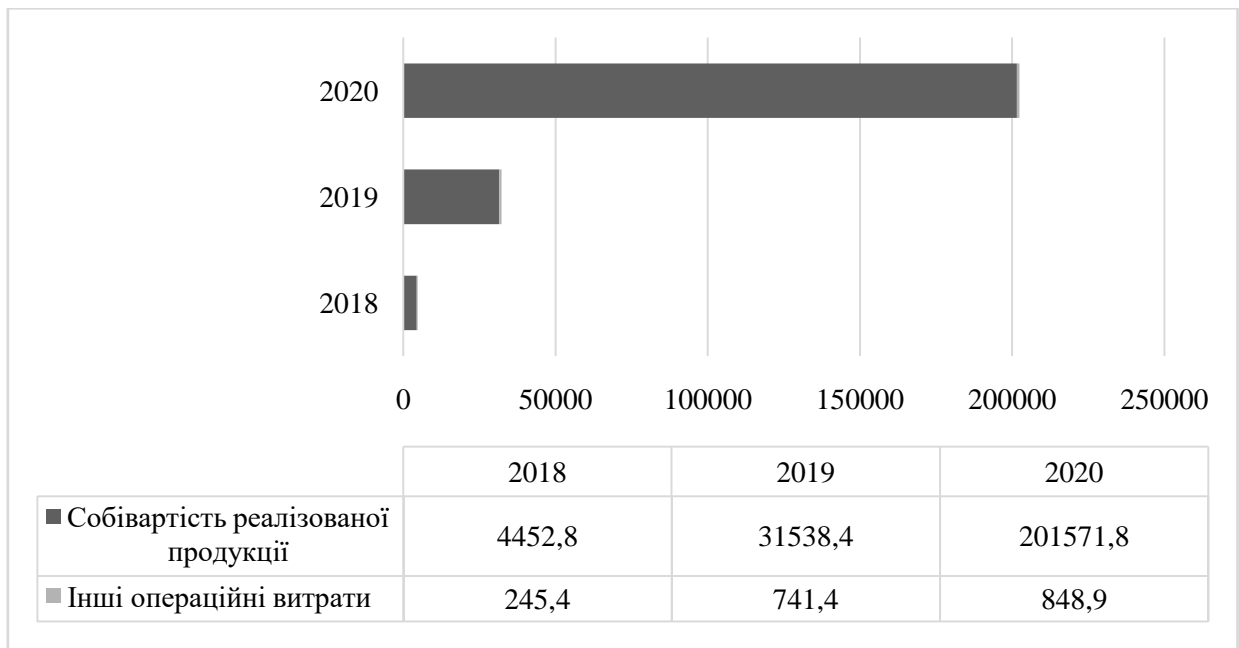

Рисунок 2.8 – Витрати ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках, тис. грн

У таблиці 2.4 наведено структуру формування та динаміку прибутку товариства у 2018-2020 роках.

Як свідчать дані таблиці 2.4, чистий дохід був єдиним джерелом надходжень товариства. Загальні витрати товариства збільшились на 197995,6 тис. грн у досліджуваному періоду. При цьому у 2019 році темп зміни дорівнював 387,067%, а в 2020 році – 627,082. Інші операційні витрати були незначними у порівнянні із собівартістю реалізованої продукції. Так, їх максимальне значення було у 2020 році та не перевищувало 850 тис. грн.

В той же час собівартість реалізованої продукції у 2019 році збільшилась на 27085,6 тис. грн або більше ніж у 7 разів. В наступному періоді темп зміни показника дорівнював 639,131%. Абсолютне відхилення у даному році в порівнянні із попереднім дорівнювало 170033 тис. грн.

З огляду на це саме частий дохід та собівартість реалізованої продукції визначили величину та динаміку фінансових результатів до оподаткування та в кінцевому випадку чистого прибутку.

Фінансовий результат до оподаткування у 2019 році був мінімальним та становив 5,0 тис. грн, що на 21,8 тис грн або на 78,2% менше ніж у попередньому році.

Таблиця 2.4 – Аналіз формування прибутку ТОВ «БЕЛІН СІТІ», тис.

грн

Показник	Рік			Темпи зростання,%		Відхилення	
	2018	2019	2020	2019/2018	2020/2019	2019-2018	2020-2019
1. Чистий дохід від реалізації продукції	4725	32284,8	202459,2	683,276	627,104	27559,8	170174,0
2. Інші операційні доходи	0	0	0	–	–	0	0
3. Інші доходи	0	0	0	–	–	0	0
4. Разом чисті доходи	4725	32284,8	202459,2	683,276	627,104	27559,8	170174,0
4. Собівартість реалізованої продукції	4452,8	31538,4	201571,8	708,282	639,131	27085,6	170033
5. Інші операційні витрати	245,4	741,4	848,9	302,119	114,5	496	107,5
6. Інші витрати	0	0	0	–	–	0	0
7. Разом витрати	4698,2	32279,8	202420,7	687,067	627,082	27581,6	170141
8. Фінансовий результат до оподаткування	26,8	5,0	38,5	18,6567	770	-21,8	33,5
9. Чистий прибуток (збиток)	22	4,1	31,6	18,6364	770,732	-17,9	27,5

В 2020 році фінансовий результат до оподаткування був найбільшим і становив 38,5 тис. грн. Чистий прибуток підприємства у цьому році дорівнював 31,6 тис. грн, що є невисоким значенням у порівнянні із обсягами виробництва та реалізації продукції.

Вцілому діяльність ТОВ «БЕЛІН СІТІ» є прибутковою. Хоча значення показників прибутковості та рентабельності є досить низькими. Можна говорити про забезпечення беззбитковості діяльності товариства у 2018-2020 роках.

2.3 Фінансовий аналіз господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках

Невід’ємною частиною аналізу господарської діяльності підприємств є фінансовий аналіз. У той же час фінансовий аналіз є елементом оцінювання ризиків підприємницької діяльності. Початковим завданням при цьому є аналіз складу та структури активів балансу.

Таблиця 2.5 – Склад і структура активу балансу за 2020 рік

Актив	Балансова вартість, тис. грн			Структура, %		
	на початок року	на кінець року	відхилення	на початок року	на кінець року	відхилення
I. Необоротні активи:	237,9	286,9	49	0,3	0,3	0
1.1 Нематеріальні активи	0	0	0	0	0	0
1.2 Незавершені капітальні інвестиції	9,4	0	-9,4	0	0	0
1.3 Основні засоби	228,5	286,9	58,4	0,3	0,3	0
II. Оборотні активи:	68915,3	86637	17721,7	99,7	99,7	0
2.1 Запаси	12682,6	26682,7	14000,1	18,3	30,7	12,4
2.2 Дебіторська заборгованість	55164,7	56346,7	1182,0	79,8	64,8	-15
2.3 Грошові кошти та їх еквіваленти	216,8	0,2	-216,6	0,3	0	-0,3
2.4 Витрати майбутніх періодів	1,7	8,8	7,1	0	0	0
2.5 Інші оборотні активи	849,5	3598,6	2749,1	1,2	4,1	2,9
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	0	0	0	0	0	0
Баланс	69153,2	86923,9	17770,7	100	100	0

Необоротні активи підприємства формуються лише із основних засобів. Незавершені капітальні інвестиції мали незначну величину на початку року – 9,4 тис. грн.

Основні засоби становлять менше ніж 0,5% від загальної суми активів товариства. В свою чергу питома вага оборотних актив дорівнювала більше 99%. За календарний рік величина оборотних активів збільшилась на 17721,7 тис. грн. Найбільшу питому вагу у складі оборотних активів мала дебіторська заборгованість. На початку 2020 року частка дебіторської заборгованості дорівнювала 79,8%. Внаслідок збільшення її величини на 1182 тис. грн за рік, при збільшенні активів в цілому на 17770,7 тис. грн відхилення частки дебіторської заборгованості становило 15%.

Іншу істотну групу у складі оборотних активів становили запаси. Їх величина на кінець періоду дорівнювала 26682,7 тис. грн, що на 14000,1 тис. грн більше ніж на початку року. Таким чином, питома вага запасів у оборотних активах дорівнювала 18,3% на початок та 30,7% на кінець періоду.

На початок 2020 року у розпорядженні товариства були активи у найбільш ліквідній формі обсягом 216,8 тис. грн. Проте на кінець періоду величина цієї групи активів зменшилась аж до 0,2 тис. грн.

Витрати майбутніх періодів на початок 2020 року дорівнювали 1,8 тис. грн, та на кінець року досягли 8,8 тис. грн.

У ТОВ «БЕЛІН СІТІ» були відсутні необоротні активи, утримані для продажу, та групи вибуття.

Іншим завданням фінансового аналізу є аналіз складу та структури пасивів підприємства (таблиця 2.6).

Пасиви товариства у 2020 році збільшились на 17770,7 тис. грн до 86923,9 тис. грн. Основну частину з них складають поточні зобов'язання. Їх питома вага дорівнювала більше 99%. Сума зареєстрованого капіталу була лише 50 тис. грн. На початок періоду величина нерозподіленого прибутку дорівнювала 26,1 тис. грн. На кінець року вона збільшилась на 31,6 тис. грн, до 57,7 тис. грн. Це зумовило зростання власного капіталу на відповідну величину. Однак цей приріст власного капіталу був незначним у порівнянні із збільшенням поточних зобов'язань.

Таблиця 2.6 – Склад і структура пасиву балансу за 2020 рік

Пасив	Балансова вартість, тис. грн			Структура, %		
	на початок року	на кінець року	відхиле- ння	на початок року	на кінець року	відхиле- ння
I. Власний капітал	76,1	107,7	31,6	0,11	0,1	-0,01
1.1 Зареєстрований (пайовий) капітал	50	50	0	0,07	0,1	0,03
1.2 Додатковий капітал	0	0	0	0	0	0
1.3 Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	26,1	57,7	31,6	0,04	0,1	0,06
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення	0	0	0	0	0	0
III. Поточні зобов'язання	69077,1	86816,2	17739,1	99,89	99,9	0,01
3.1 Короткострокові кредити банків	0	0	0	0	0	0
3.2 Поточна кредиторська заборгованість за:	6513,8	15820,6	9306,8	9,42	18,2	8,78
- товари, роботи, послуги	6507,3	15812,1	9304,8	9,41	18,2	8,79
- розрахунками з бюджетом	1,1	0	-1,1	0	0	0
- розрахунками з оплати праці	5,4	8,5	3,1	0	0	0
3.3 Інші поточні зобов'язання	62563,3	70995,6	8432,3	90,5	81,7	-8,8
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утриманими для продажу, та групами вибуття	0	0	0	0	0	0
Баланс	69153,2	86923,9	17770,7	100	100	0

Поточні зобов'язання ТОВ «БЕЛІН СІТІ» на початок року дорівнювали 69077,1 тис. грн. Із них інші поточні зобов'язання становили 62536,3 тис. грн.

А на кінець року їх величина була рівна 70995,6 тис. грн. Протягом року істотно збільшилась величина поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги – на 9304,8 тис. грн. (рисунок 2.9).

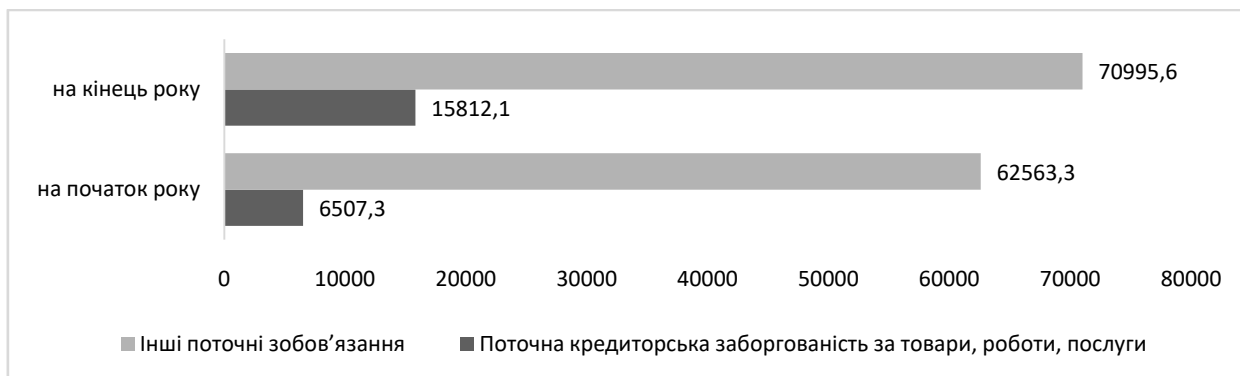

Рисунок 2.9 – Динаміка поточних зобов'язань ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2020 році

Окремо потрібно аналізувати динаміку та структуру оборотних активів ТОВ «БЕЛІН СІТІ» (таблиця 2.7.).

Таблиця 2.7 – Аналіз динаміки та структури оборотних активів ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2020 році

Показник	Сума, тис. грн			Структура, %		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1. Запаси	8392,4	12682,6	26682,7	42,5	18,4	30,8
2. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	0	5218,4	12572,7	0	7,6	14,5
3. Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1833,5	1233,9	812,1	9,3	1,8	0,9
4. Інша поточна дебіторська заборгованість	9488,3	48712,4	42961,9	48,1	70,7	49,6
5. Грошові кошти та їх еквіваленти	19,9	216,8	0,2	0,1	0,3	0
6. Витрати майбутніх періодів	0,4	1,7	8,8	0	0	0
7. Інші оборотні активи	0	849,5	3598,6	0	1,2	4,2
Всього оборотні активи	19734,5	68915,3	86637	100	100	100

У 2018 році питома вага запасів становила 42,5% від загальної суми оборотних активів товариства. За рік їх величина збільшилась на 4292,02 тис. грн, а в 2020 році – ще на 14000,1 тис. грн. Проте, питома вага цієї групи оборотних активів зменшилась до 30,8%. Це було викликано збільшенням дебіторської заборгованості у період, що аналізується.

У 2018 році товариство не мало дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. А на кінець 2020 року значення дорівнювало 12572,7 тис. грн. Проте питома вага цього виду дебіторської заборгованості на кінець 2020 року становила лише 14,5%. Найбільшу питому вагу мала інша дебіторська заборгованість. Максимальне значення, на рівні 70,7%, було у 2019 році. Проте й у 2020 році частка цієї групи активів залишалась високою – на рівні 49,6% або 42961,9 тис. грн.

Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом на початок досліджуваного періоду дорівнювала 1833,5 тис. грн. В кінці 2020 року вона була вдвічі меншою – 812,1 тис. грн.

Величина найбільш ліквідної частини оборотних активів була менше 1%. Так само незначними були витрати майбутніх періодів. В цілому потрібно відмітити, що такі зміни в оборотних активах були пов'язані із нарощенням обсягів виробництва та реалізації продукції та відображають особливості будівництва як виду господарської діяльності.

Для визначення ефективності використання оборотних активів розраховують показники оборотності, які наведені у таблиці 2.8.

Найважливішим показником ефективності використання оборотних засобів є показник оборотності, який характеризує швидкість їх обороту і відображає взаємозв'язок розміру оборотних засобів, обсягів будівельно-монтажних робіт та тривалості їх виконання [12]. За даними таблиці в період, що аналізується істотно підвищилися показники ефективності використання оборотних коштів. За календарний рік у 2018 році вони здійснювали лише 0,2 обороти, при загальній тривалості 1825 днів. На одну гривню чистого доходу припадало 4,2 грн оборотних активів.

Таблиця 2.8 – Показники оборотності оборотних коштів у 2020 році

Показник	Рік			Відхилення	
	2018	2019	2020	2019-2018	2020-2019
1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	4725	32284,8	202459,2	27559,8	170174,4
2. Середньорічний залишок оборотних коштів, тис. грн	19867,25	44324,9	77776,15	24457,65	33451,25
3. Кількість оборотів, разів	0,2	0,7	2,6	0,5	1,9
4. Тривалість одного обороту, днів	1825	521	140	-1304	-381
5. Коефіцієнт завантаження оборотних коштів, грн	4,2	1,37	0,38	-2,83	-0,99

Вже у наступному році суттєво покращились показники. Тривалість одного обороту скоротилася на 140 днів, до 521 дня. Але все ж залишалась дуже великою. На 1 грн доходу припадало 1,37 грн оборотних активів. Вже у 2020 році за рік оборотні активи здійснювали 2,6 обороти, і для отримання однієї грн чистого доходу потребувалося 0,38 грн оборотних активів.

Для оцінювання рівня фінансового ризику доцільно розрахувати показники фінансової стійкості (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9 – Показники фінансової стійкості підприємства

Показники	Формула	2018	2019	2020
Коефіцієнт незалежності	Власний капітал	0,0011	0,0011	0,0012
	Всього господарських засобів			
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	Залучений капітал	0,9989	0,9989	0,9988
	Всього господарських засобів			
Коефіцієнт заборгованості	Залучений капітал	907,2	907,7	806,1
	Власний капітал			
Коефіцієнт маневреності власних засобів	Власні оборотні засоби	-1,841	-1,224	-2,417
	Власний капітал			

Як свідчать дані таблиці 2.9 ТОВ «БЕЛІН СІТІ» залежить від залучених джерел, які становлять більше 99%. Співвідношення залучених коштів та власних у 2019-2020 роках відповідно перевищує 9. Серед залучених коштів усі є короткостроковими. Як наслідок величина власних оборотних засобів має від'ємне значення, що впливає на значення показника маневреності.

Для визначення здатності підприємства вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями використовують групу показників ліквідності та платоспроможності. Розрахункові показники ліквідності та платоспроможності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» наведено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Показники ліквідності та платоспроможності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках

Показники	Формула	2018	2019	2020
Величина власних оборотних засобів	Поточні активи - поточні пасиви	-224,8	-161,8	-179,2
Маневреність функціонуючого капіталу	Грошові засоби	-0,089	-1,34	-0,001
	Власні оборотні засоби			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові засоби	0,001	0,003	0
	Поточні зобов'язання			
Коефіцієнт термінової ліквідності	Грошові активи + дебіторська заборгованість	0,568	0,802	0,649
	Поточні зобов'язання			
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	Поточні активи	0,989	0,998	0,998
	Поточні зобов'язання			
Частка оборотних засобів в активах	Поточні активи	0,988	0,997	0,997
	Всього господарських засобів			

Як вже зазначалося раніше, ТОВ «БЕЛІН СІТІ» мало невеликі обсяги грошових коштів. Як наслідок, показник абсолютної ліквідності товариства не відповідає нормативним значенням. Така ж сама ситуація із коефіцієнтом термінової ліквідності. Рекомендоване значення показника дорівнює 1. Але у 2018-2020 роках вказаний коефіцієнт був меншим. Максимальне значення коефіцієнта термінової ліквідності було у 2019 році – на рівні 0,802. У наукових публікаціях нормативне значення коефіцієнта загальної ліквідності дорівнює 2. Проте у ТОВ «БЕЛІН СІТІ» поточні активи були менші ніж поточні зобов'язання у весь період, що аналізується. Це свідчить про значну ризиковість діяльності товариства. Ще одна група показників, які дозволяють визначити рівень ефективності господарської діяльності, а отже, й ризиковості є показники ділової активності (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 – Аналіз ділової активності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» у 2018-2020 роках

Показники	Формула	2018	2019	2020
Коефіцієнт трансформації	Чистий дохід від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг	3,14	2,69	3,07
	Середній підсумок активу балансу			
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг	56,67	16,29	24,9
	Середня дебіторська заборгованість			
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Витрати на виробництво продукції	5,91	8,51	29,65
	Середня кредиторська заборгованість			
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Чистий дохід від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг	46,7	14,45	17,79
	Середня величина власного капіталу			
Коефіцієнт необоротних активів	Чистий дохід від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг	7,86	5,3	5,19
	Середньорічна вартість необоротних активів			

У досліджуваній період відбулося незначне зменшення коефіцієнту трансформації – із 3,14 до 3,07. Це свідчить, що кожна гривня активів підприємства за календарний рік приносила 3 грн чистого доходу. До негативних тенденцій потрібно віднести зменшення оборотності дебіторської заборгованості у більш ніж в два рази – із 56,67 до 24,9. Тобто все більша частина ресурсів затримується у вигляді цієї частини активів. Крім того, відбулося істотне зростання кредиторської заборгованості. Значення показника у 2018 році дорівнювало 5,91, а в 2020 році досягло 29,65. Зменшились також показники оборотності необоротних активів.

Таким чином, діяльність ТОВ «БЕЛІН СІТІ» характеризується високим рівнем ризику. Це пояснюється як галузевої специфікою, так чинниками самого підприємства. Серед основних ризиків потрібно відмітити залежність від короткострокових джерел фінансування, низьку оборотність активів підприємства, значну тривалість обороту оборотних активів, велику частку дебіторської заборгованості. З огляду на це потрібно розробити заходи, які дозволять нейтралізувати негативний вплив факторів ризику.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «БЕЛІН СІТІ»

Будівельна галузь світу розвивалась незважаючи на пандемію. Однак, на відмінну від інших галузей у ній в останні 20 років спостерігався незначний приріст продуктивності – лише 5%. У цей час приріст продуктивності у обробній промисловості дорівнював 60%. По усіх галузях в середньому на 25%. Таку ситуацію не в останню чергу пояснюють незначними темпами впровадження цифрових технологій. Високі ризики, притаманні будівництву теж можуть бути частково нейтралізовані завдяки використанню сучасних інформаційних систем. З огляду на це заходи з мінімізації ризиків підприємницької діяльності доцільно розглядати у межах комплексу заходів із цифровізації господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ».

Рисунок 3.1 – Напрями мінімізації ризиків підприємницької діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ»

Комплекс заходів із цифровізації пропонуємо здійснити за такими напрямками: удосконалення управління проектами, удосконалення використання трудових ресурсів, зменшення витратомісткості проєктів.

3.1 Удосконалення управління ризиками проєктів

Не зважаючи на істотні ризики у будівельній галузі, які повинні були стимулювати використання нових технологій в управління, така тенденція не спостерігається на цьому ринку. Рівень впровадження інновацій у сфері управління проєктами у будівництві досить низький. Прості речі, наприклад планування та координація дій між офісом і та будівельним майданчиком здійснюються переважно на папері. Це призводить до появи додаткових факторів ризику, яких можна було б уникнути завдяки застосуванню нових технологій.

До таких технологій відносяться системи управління проєктами. Впровадження системи управління проєктами дає менеджерам із реалізації будівельних проєктів численні переваги. Зокрема, така система дозволяє: використовувати шаблони при плануванні проєктів; оптимізувати виконання завдань, що повторюються; підвищувати якість календарного планування; складати більш деталізовані та точні звіти.

Системи управління проєктами (СУП) – це програми та онлайн-сервіси, які допомагають планувати завдання, складати розкладу, розподіляти ресурси, відслідковувати ефективність роботи кожного фахівця та всієї команди [25].

Основні типи систем управління проєктами наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Типізація систем управління проєктами[25]

Тип	Характеристика
Системи календарного планування і контролю	Окремі програми, в яких можна ставити завдання для команди і конкретних фахівців, складати календарні плани і графіки, планувати витрати, формувати звіти по мірі досягнення поставлених цілей. Їх функціонал з часом суттєво розширився.
Професійні системи управління проєктами	Спеціальні комплекси, складені з утиліт і модулів та призначені для вирішення різних, у тому числі нетипових завдань. Зокрема вони дозволяють моделювати і аналізувати ризики

При виборі систем управління проєктами потрібно враховувати ряд параметрів.

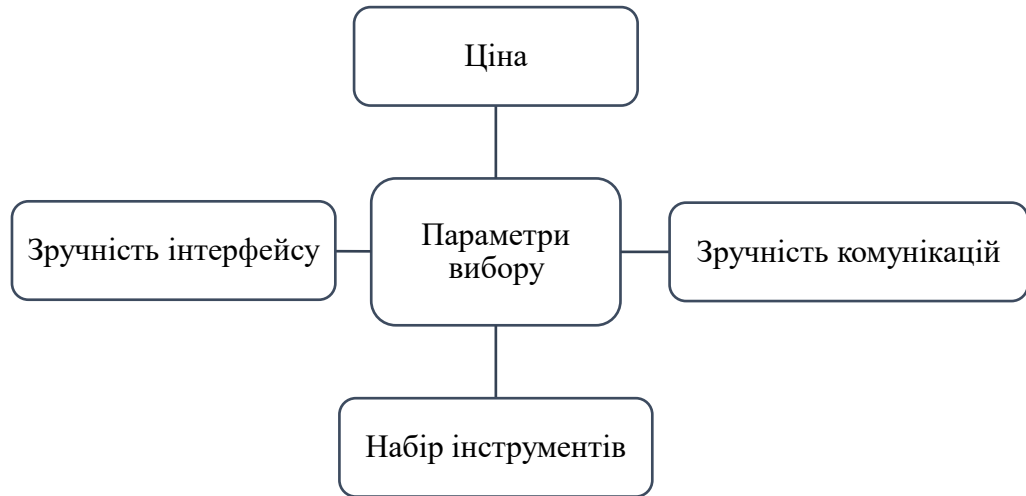

Рисунок 3.2 – Параметри вибору системи управління проєктами для будівельного підприємства

Для вітчизняних підприємств доступні цілий ряд систем управління проєктами, які використовуються в різних сферах та можуть бути впроваджені у діяльність ТОВ «БЕЛІН СІТІ». Їх основні характеристики наведені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Порівняльна характеристика систем управління проєктами [35]

Програмне забезпечення	Платформа	Особливості	Ціна
1	2	3	4
 Freshservice	Windows, Mac, Linux, Android та iOS	Управління завданнями, сповіщення, фільтрування завдань, &Watcher тощо	Цвіт: 19 дол. США / агент / місяць, Сад: 49 дол. США / агент / місяць, Садиба: 79 дол. США / агент / місяць, Ліс: 99 дол. США / агент / місяць
 monday.com	Windows, Mac, iPhone / iPad Android, Інтернет.	Розвиток проєкту можна відстежувати за допомогою Kanban, Timeline або Charts. Можливості для планування спринтів, створення історій користувачів та призначення завдань. Складання звітності	Безкоштовна пробна версія для 5 користувачів. Базовий план: 25 дол. США / місяць. Стандарт: 39 дол. США / місяць. Про: 59 дол. США / місяць

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4
Чудовий 	Windows Мак iOS Android Інтернет.	Керувати проєктами можна за допомогою завдань у стилі канбан, які можна пов'язати з етапами. Документи можна створювати безпосередньо в рамках кожного проєкту	Стартер: 39 дол. США / місяць. Pro: 79 дол. США на місяць. Бізнес: 124 дол. США на місяць
MeisterTask 	Інтернет, Настільна версія для Windows та Mac OS, Мобільна версія для iOS та Android.	Перегляд Kanban, автоматизація завдань, перегляд Ганта / шкали часу, повторювані завдання, перегляд календаря інтеграція з MindMeister, Slack, Zendesk, Freshdesk, Gmail, Zapier	Базовий план: безкоштовно; PRO: 8,25 дол. США / місяць; Бізнес: 20,75 дол. США / місяць
Wrike 	Мобільні та настільні для Windows та Mac.	Оновлення в режимі реального часу, співпраця між командами, управління ресурсами та навантаженням, звітування	Безкоштовно: 5 користувачів Професійні: 9,80 дол. США / користувач / місяць Бізнес: 24,80 дол. США / користувач / місяць
Відставання 	Веб-можливості та варіанти самохостингу, Windows, Мак, Android, iOS, Linux (самохостинг).	Керуйте проєктами із завданнями та підзавданнями, включаючи версії, етапи, пріоритети, категорії, призначення та прогрес. Діаграми Ганта, Берндауна та дошки у стилі канбан	35 дол. США / місяць для 30 користувачів.
Трелло 	Інтернет, Мобільні (iOS та Android) та настільні (Windows та Mac OS).	Дошки та списки, Потужність, Групування та організація команди, Безпека	Безкоштовний план, бізнес-клас: 9,99 дол. США / користувач / місяць. Підприємство: 20,83 дол. США / користувач / місяць
Вулик 	Windows, Mac, Android та iOS.	Аналітика, обмін повідомленнями, автоматизований робочий процес, ресурси, файли тощо	Базовий пакет: 12 дол. США / користувач / місяць. Ціна додатків починається від 3 дол. США / користувач / місяць
JIRA 	-	Планування, відстеження, випуск і звітування.	Трелло До 10 користувачів: 10 дол. США / місяць. 11-100 користувачів: 7 дол. США / користувач / місяць

Кінець таблиці 3.2

1	2	3	4
ProWorkflow 	Мобільні пристрої з сенсорним екраном.	Управління завданнями, розклад робочого часу, управління ресурсами, обмін файлами, безпека даних	ProWorkflow Індивідуальне: 10 дол. США / місяць / користувач. Професійні: 20 дол. США/ місяць / користувач. Додатково: 30 дол. США / місяць / користувач
ZohoProjects 	Мобільні програми для iOS та Android.	Управління завданнями, управління соціальними проектами, звіти, відстеження часу та відстеження проблем та робочий процес	ZohoProjects Безкоштовний план: 2 проекти. Стандарт: 20 дол. США/ місяць. Експрес: 40 дол. США/ місяць. Премія: 85 дол. США/ / місяць. Підприємство: 125дол. США/ місяць

Як свідчать дані таблиці істотно відрізняються характеристики систем управління проектами. Особливість товариства є те, що можна виокремити декілька великих проектів, але які потребують великої кількості користувачів. Проте чисельність працівників підприємства невисока, відповідно можна обрати варіанти, які дають можливість врахувати особливості галузі та підприємства.

Розрахуємо вартість придбання іноземної системи Wrike Resource[34]. Чисельність користувачів підприємства максимально дорівнюватиме 15 осіб. Адже не весь персонал матиме безпосередній доступ. Вартість за рік буде дорівнювати: $9,8 \times 12 \times 15 = 1764$ дол. США.

Системи управління проектами дають можливість заощадити близько кількох годин робочого часу в день. Величина чистого доходу, який підприємство отримувало за годину становила:

$$202459/365/8 \times 1000 = 69335,34 \text{ грн.}$$

Для відшкодування вартості системи управління проектами необхідно зменшити втрати робочого часу на:

$$1764 \times 40 / 69335,34 = 1,02 \text{ год.}$$

Тобто для відшкодування вартості системи управління проєктами достатньо буде заощадити одну робочого часу протягом року завдяки кращій організації управління проєктами.

3.2 Підвищення якості управління персоналом

Персонал важливий для будь-яких сфер господарської діяльності. Однак, будівництво належить до тих видів, у яких багато більшість робочих процесів не автоматизовані, а, отже, в більшій мірі залежать від впливу людського фактора.

Ризики, пов'язані із персоналом на підприємстві потрібно розділяти на:

- ті, що пов'язані із порушенням техніки безпеки на підприємстві і як наслідок травматизмом ;
- відсутність працівників необхідної кваліфікації та чисельності.

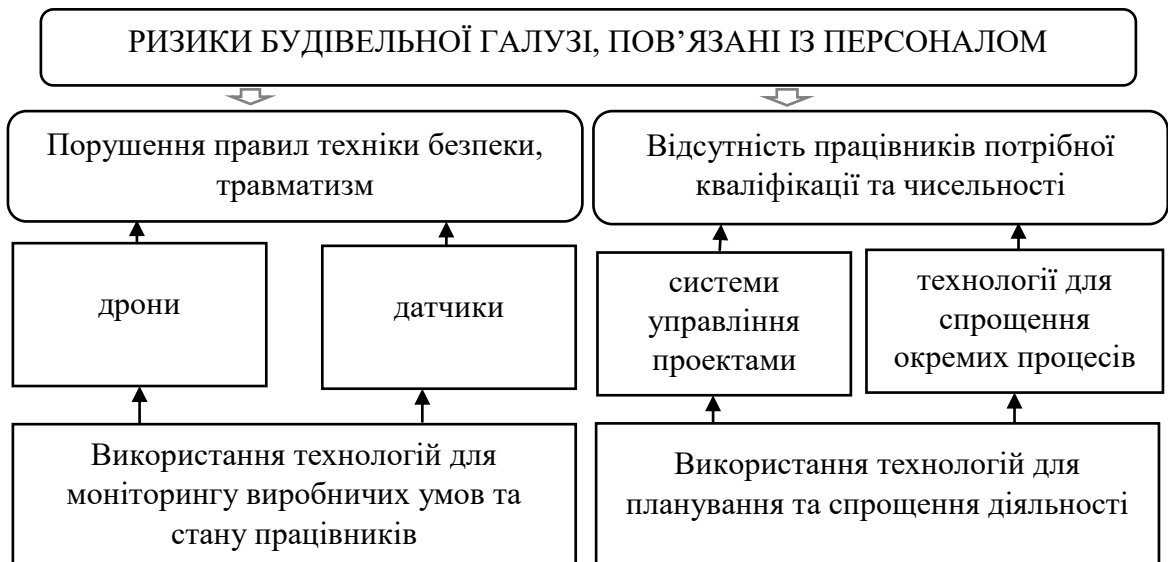

Рисунок 3.3 – Управління ризиками персоналу у будівництві

Будівництво передбачає виконанням небезпечних робіт, що в свою чергу збільшує ризик травматизму. Окрім безпосередніх загроз життю та

здоров'ю окремих працівників виникає ризик для підприємства в цілому, що пов'язаний із наслідками виробничого травматизму.

Сучасні технології зорієнтовані на мінімізацію цих ризиків шляхом використання дронів для відслідковування та запобігання, а також нейтралізації небезпечних ситуацій на будівельних майданчиках. Ще одним із варіантів є поширення використання датчиків, які дозволяють моніторити стан працівників, визначати рівень їх втоми та зосередженості, цим самим запобігаючи виникненню небезпечних ситуацій.

Нестача кадрів у будівельній галузі особливо гостро відчувається. Ця проблема знайома надто багатьом керівникам проєктів, коли для виконання певного проєкту не вистачає робочих рук.

Менеджери проєктів у будівельній галузі повинні уважно стежити за співробітниками та рівнем їхнього робочого завантаження, щоб проєкт можна було виконати вчасно. Зменшити ризики, пов'язані із нестачею робочої сили можна завдяки використанню систем управління проєктами, про які зазначалося раніше. Вони дозволяють керівництву проєктів отримувати прозорі відомості про робоче завантаження та графіки роботи співробітників, щоб оптимально розподіляти завдання.

Використовуючи трудовитрати для завдань, менеджери проєктів зможуть розраховувати, скільки часу потрібно для виконання завдання. Особливо це важливо для завдань, які можуть розтягнутися на кілька днів, але потребують лише кілька годин роботи. Крім того, можуть використовуватися графіки робочого завантаження, щоб точно знати, кому із бригади можна доручити додаткове завдання. В результаті буде сформовано план проєкту, що враховує фактичний обсяг роботи, який може виконати будівельна бригада.

Основним наслідком нестачі кадрів є ризик невиконання робіт у встановленні терміни. Ці слова підтверджуються численними фактами. За даними компанії McKinsey, порушення графіка вважаються нормою в

будівельній галузі, а на виконання великих проєктів йде на 20% більше часу, ніж було заплановано.

У цьому випадку можна використати такий інструмент в системі управління проєктами як діаграма Ганта. На діаграмі Ганта відображено завдання, що стосуються проєкту, поруч із тимчасовою шкалою. Це дуже зручний інструмент, що дозволяє відобразити у наочному вигляді календарний план, а також стежити за його дотриманням та за ходом виконання проєкту загалом. Вище згадана система Wrike пропонує діаграму Ганта, для відображення на ній графіку виконання проєкту та дозволяє стежити за перебігом робіт. Користуватися таким інструментом набагато зручніше, ніж методами з ручним введенням даних (наприклад, електронними таблицями), тому що дані на діаграмі Ганта оновлюються автоматично.

Крім того, будівництво вважається непривабливим видом діяльності для молодих людей. Для усунення недоліків роботи пропонується використовувати сучасні методи полегшення праці, збільшення її привабливості.

3.3 Зменшення витратомісткості будівництва

Як зазначалося у розділі 2, для вітчизняних будівельних підприємств характерним є зростання витратомісткості продукції, робіт та послуг внаслідок подорожчання матеріалів. Ситуація буде погіршуватися у зв'язку із подорожчанням енергоносіїв. З огляду на це зростають фінансові ризики. Для мінімізації негативного впливу зростання витрат потрібно проводити пошук резервів зниження витрат.

Одним із варіантів зменшення витратомісткості будівництва є моніторинг обладнання, під яким потрібно розуміти різні заходи. У процесі

будівництва важливий контроль за розташуванням і станом обладнання. В Україні невелика частина підприємств використовує для контролю розміщення обладнання та його стану електронні таблиці, у той час як більшість суб'єктів господарювання досі фіксують все у паперовому вигляді. Такий підхід не відповідає складності сучасних будівельних майданчиків. Для уникнення організаційних ризиків, пов'язаних із відсутністю на місцях запланованого обладнання потрібно застосовувати сучасні технології. Цифровізація будівельної галузі дозволяє автоматизувати моніторинг обладнання за допомогою тегування, аналізу даних і профілактичного обслуговування.

Датчики в екскаваторах, бульдозерах, кранах та інших будівельних машинах відстежують різні параметри, такі як температура гальм, витрати палива і повідомляють про будь-які пошкодження, перш ніж вони стануть критичними. Виявлення проблем до того, як обладнання повністю вийде з ладу, має вирішальне значення для продуктивності. Це дозволяє будівельним підприємствам ремонтувати лише зламану частину, не зупиняючи проєкт в цілому. Профілактичне технічне обслуговування скорочує витрати на ремонт на 5-10%, а планування технічного обслуговування – на 20-50% [29].

Телематичні дані, зібрані датчиками, аналізуються, щоб отримати уявлення про те, як використовується обладнання, наприклад, коли машини потрібно охолодити. Ці відомості особливо корисні для прийняття бізнес-рішень у поєднанні з іншими даними, такими як амортизація транспортних засобів, гарантія та наявність запасних частин. Зведені телематичні та логістичні дані також допомагають оптимізувати послуги водіння.

Ще одним варіантом моніторингу за обладнанням є використання міток RFID («radio frequency identification», радіочастотної ідентифікації) до менших пристроїв, їх можна легко знайти на будівельному майданчику. Автоматизоване відстеження активів тепер є стандартом у будівельній галузі. Відповідно до Commercial Construction Index, позначення пристроїв після дронів було однією з найбільш часто використовуваних технологій у

будівництві. Цей метод безконтактної передачі даних, яка здійснюється завдяки всього кільком елементам (рисунок 3.4).

Послідовність роботи міток RFID така [32]:

1. Мікросхема, на яку нанесені дані (код ідентифікації, наприклад), генерує певну частоту.

Рисунок 3.4 – Елементи обліку із використанням міток RFID

2. RFID зчитувач визначає цю частоту та направляє дані до ПЗ завдяки двосторонньому передавачу. Іноді антена та зчитувач – це два різних пристрої, а іноді – один.

3. Програмне забезпечення отримує та відображає дані [32].

Вартість RFID системи для магазину: пост маркування: від 2800 до 5000 доларів США; касова зона RFID обліку: від 2400 доларів США; ворота RFID, облік напрямку + тривога: від 2800 до 6000 доларів США; мобільна інвентаризація терміналом збору даних: від 4200 доларів США. [31]. Однак потрібно зауважити, що для використання міток для інвентаризації машин та обладнання у будівництві потрібно більш просту систему ніж наприклад для магазину або складу. Це пояснюється не частою зміною об'єктів, що ідентифікуються. Орієнтовна вартість зчитувачів – від 12 000 грн. Сумарно на один об'єкт потрібно обладнання близько 3000 дол. США. Потрібно зауважити, що товариство працювало одночасно максимально на 3 об'єктах.

Вигоди від використання:

- мінімізація втрат дрібного інструменту, машин та обладнання. У цьому випадку сумарна вартість усього обладнання може перевищувати вартість усієї системи;
- зменшення втрат робочого часу внаслідок усунення простоїв через відсутність необхідного обладнання в запланованому місці;
- зменшення ймовірності порушення договірних умов завдяки вчасному виконанню робіт.

Зменшення втрат внаслідок крадіжок та простоїв приладів та інструменту дозволить збільшити величину чистого доходу. Вартість будівельного інструменту, машин та обладнання на кінець 2020 року становила 86,07 тис. грн. Фондовіддача цієї групи основних фондів дорівнює:

$$20459/86,07=2352,262.$$

Зменшення втрат на 0,5% на рік дозволить отримати приріст доходів у розмірі:

$$2352,262 \times 86,07 / 100 / 2 = 1012,25 \text{ тис грн.}$$

Для збільшення ефективності використання даної системи можуть бути використанні RFID мітки для ідентифікації транспортних засобів. Це дозволить відслідковувати час роботи транспортних засобів і в свою чергу правильно планувати роботи, а також оплачувати роботу працівників.

До потенційних напрямів зниження витрат за рахунок оптимізації тривалості проекту і раціонального використання ресурсів можна віднести датчики, що дозволяють моніторити стан бетону, рівень його застигання. Це залежить від багатьох факторів, але інформація дозволяє перерозподілити трудові та матеріальні ресурси між різними об'єктами.

Ефективність використання даних засобів визначається скороченням тривалості будівельних робіт, а отже прискорення оборотності оборотних активів. Знайдемо економічний ефект від зменшення тривалості обороту на робочий день (8 годин). У якості базових значень візьмемо показники 2020 року.

$$\text{Тоді } 2022459,2 / 36524 \times 8 = 184,892 \text{ тис. грн.}$$

Запропоновані заходи враховують особливості господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» та дозволяють зменшити ризики підприємницької діяльності на основі використання сучасних технологій.

Таблиця 3.3 – Запропоновані заходи, щодо мінімізації ризиків підприємницької діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ»

Рекомендовані заходи	Методи здійснення заходів	Цілі, що досягаються	Показники ефективності, що характеризують результат
1 Вдосконалення управління ризиками будівельних проєктів	Запровадження систем управління проєктами, які дозволяють комплексно відслідковувати ризики проєктів	Підвищення якості планування проєктів, відповідно вчасного виконання договірних умов.	Питома вага договорів, що виконанні у строк. Зменшення відхилень фактичного використання коштів від запланованого у розрізі проєктів та підприємств.
2 Зменшення рівня організаційних ризиків	Удосконалення використання трудових ресурсів	Підвищення техніки безпеки. Зменшення нестачі кваліфікованих працівників. Підвищення рівня використання персоналу.	Зменшення випадків травматизму на будівництві. Зменшення кількості незаповнених вакансій. Зменшення втрат робочого часу.
3 Зменшення рівня фінансових ризиків	Застосування цифрових технологій для контролю за окремими групами витрат.	Зменшення простоїв та втрат обладнання та інструменту. Підвищення рівня використання робочого часу персоналу. Підвищення якості використання машин, транспортних засобів. Оптимізація термінів виконання робіт.	Зменшення витрат на ремонт машин та обладнання на 5-10%. Приріст чистого доходу за рахунок моніторингу приладів та обладнання 1012,25 тис. грн за рік. Приріст доходу за рахунок скорочення тривалості обороту 184,892 тис. грн

ВИСНОВКИ

Усвідомлення невизначеності господарського життя призвело до визнання існування ризику як її невід'ємної частини. Підприємство як соціально-економічна система складається із величезної кількості елементів, що перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємодії. Фактором ризику може бути зміна стану у будь-якій складовій або ланцюжку. Крім того, підприємство перебуває під впливом середовища, яке у свою чергу може нести ризикові елементи.

Таким чином будь-яка підприємницька діяльність є ризиковою. Водночас ризик виконує ряд важливих функцій, а саме: інноваційну, регулюючу, захисну, аналітичну, компенсуючу, соціально-економічну. Для розуміння характеру ризиків пропонують їх класифікувати за рядом ознак. До поширених ознак класифікації ризиків належать час виникнення, фактори формування, джерело, природа виникнення, сфера діяльності та можливі наслідки від їх впливу.

У переважній частині наукових досліджень розглядають дві групи методів оцінки економічного ризику: кількісні та якісні. Якісна оцінка ризиків є передбачає процес проведення якісної ідентифікації ризиків з метою пошуку варіантів швидкого реагування на них. При цьому визначаються чинники, які зумовили появу певних видів ризиків.

Кількісна оцінка ризиків передбачає визначення рівня ризику у абсолютних чи відносних величинах. Результатом такого оцінювання є ранжування можливих варіантів дій за критерієм оптимальності із точки зору управління ризиком.

Управління ризиками охоплює сукупність дій економічного, організаційного та технічного характеру, які спрямовані на встановлення видів, факторів, джерел ризику, оцінку його величини, розробку заходів з метою зменшення рівня ризику та запобігання негативних наслідків.

Управління ризиками буде ефективним лише за умови включення підрозділів або відповідальних осіб до загальної системи управління підприємством.

Будівництво відноситься до однієї із найризиковіших сфер господарської діяльності. Це пов'язано із залученням великої кількості ресурсів, суб'єктів, у потребі значних фінансових вкладень та залежність від погодних умов.

В Україні найбільша кількість підприємств працює у будівництві будівель. Питома вага цього виду економічної діяльності становить близько 60% серед загальної кількості у 2018-2020 роках. Більшість будівельних підприємств в Україні становлять малі підприємства.

В Україні в цілому по будівництву у 2020 році було вироблено продукції на рівні 420084332,6 тис грн, що було на 113,3% більше ніж у 2019 році.

Питома вага обсягів виробленої продукції у виробництві будівель дорівнювала близько 50%. У Хмельницькій області приріст обсягів виробленої продукції в будівельній галузі дорівнював 16,07% у 2019 та 65,38% у 2020 роках. Втричі збільшився обсяг будівництва споруд у 2020 році, проти зменшення його у 2019 роках майже на 30%.

Проте на Хмельниччині відрізнялася структура виробництва у розрізі видів економічної діяльності. У 2018 році питома вага обсягів виробленої продукції у будівництва будівель та споруд була однаковою – на рівні 40%. Проте у 2019 році різке зменшення обсягів виробництва зумовило зниження питомої ваги цієї групи підприємств до 30%. Але вже у 2020 році питома вага обсягів будівництва споруд становила 55%.

ТОВ «БЕЛІН СІТІ» зареєстровано у 2017 році. Основним видом діяльності є будівництво житлових і нежитлових будівель. Доходи ТОВ «БЕЛІН СІТІ» формувалися виключно із чистого доходу від реалізації продукції, виконання робіт та надання послуг. У 2018-2020 роках відбулося стрімке збільшення чистого доходу. Щороку дохід від реалізації продукції зростав більше ніж у 6 разів.

Фінансовий результат до оподаткування у 2019 році був мінімальним та становив 5,0 тис. грн, що на 21,8 тис грн або на 78,2% менше ніж у попередньому році. В цілому діяльність ТОВ «БЕЛІН СІТІ» є прибутковою. Хоча значення показників прибутковості та рентабельності є досить низькими. Можна говорити про забезпечення беззбитковості діяльності товариства у 2018-2020 роках.

Активи підприємства сформовані в основну із оборотних активів, питома вага яких перевищувала 99%. Найбільшу питому вагу у складі оборотних активів мала дебіторська заборгованість. На початку 2020 року частка дебіторської заборгованості дорівнювала 79,8%. Внаслідок збільшення її величини на 1182 тис. грн за рік, при збільшенні активів в цілому на 17770,7 тис. грн відхилення частки дебіторської заборгованості становило 15%.

Іншу істотну групу у складі оборотних активів становили запаси. Їх величина на кінець періоду дорівнювала 26682,7 тис. грн, що на 14000,1 тис. грн більше ніж на початку року.

Співвідношення залучених коштів та власних у 2019-2020 роках перевищувало 9. Серед залучених коштів усі є короткостроковими. Як наслідок величина власних оборотних засобів має від'ємне значення, що впливає на значення показника маневреності.

Усі показники ліквідності та платоспрожності не відповідають нормативним значенням. Таким чином, діяльність ТОВ «БЕЛІН СІТІ» характеризується високим рівнем ризику. Це пояснюється як галузевою специфікою, так чинниками самого підприємства. Серед основних ризиків потрібно відмітити залежність від короткострокових джерел фінансування, низьку оборотність активів підприємства, значну тривалість обороту оборотних активів, велику частку дебіторської заборгованості. З огляду на це потрібно розробити заходи, які дозволять нейтралізувати негативний вплив факторів ризику.

Для зменшення ризикованості господарської діяльності товариства запропоновано комплекс заходів, що ґрунтуються на використанні цифрових технологій.

Удосконалення управління ризиками проєктів передбачає у першу чергу використання спеціалізованих систем управління проєктами. До таких технологій відносяться системи управління проєктами. Впровадження системи управління проєктами дає менеджерам із реалізації будівельних проєктів численні переваги. Зокрема, така система дозволяє: використовувати шаблони при плануванні проєктів; оптимізувати виконання завдань, що повторюються; підвищувати якість календарного планування; складати більш деталізовані та точні звіти. Особливість товариства є те, що можна виокремити декілька великих проєктів, але які потребують великої кількості користувачів. Проте чисельність працівників підприємства невисока, відповідно можна обрати варіанти, які дають можливість врахувати особливості галузі та підприємства. Вартість придбання у розмірі 1764 дол. США може бути відшкодована при скороченні витрат на управління проєктами на 1 годину в календарний рік.

Другий напрям мінімізації ризиків у підприємницькій діяльності пов'язаний із управлінням персоналом. Ризики, пов'язані із персоналом на підприємстві потрібно розділяти на ті, що пов'язані із порушенням техніки безпеки на підприємстві і як наслідок травматизмом; відсутність працівників необхідної кваліфікації та чисельності. Для зменшення ризиків травматизму, фахівців пропонують використовувати датчики для відслідковування стану працівників та дрони для моніторингу ситуацій на об'єктах.

Третій напрям передбачає впровадження моніторингу обладнання. Встановлення датчиків в екскаваторах, бульдозерах, кранах та інших будівельних машинах відстежують різні параметри, такі як температура гальм, витрати палива і повідомляють про будь-які пошкодження, перш ніж вони стануть критичними. Виявлення проблем до того, як обладнання повністю вийде з ладу, має вирішальне значення для продуктивності. Це

дозволяє будівельним підприємствам ремонтувати лише зламану частину, не зупиняючи проект в цілому. Профілактичне технічне обслуговування скорочує витрати на ремонт на 5-10%. Ще одним варіантом моніторингу за обладнанням є використання міток RFID до менших пристроїв, їх можна легко знайти на будівельному майданчику.

Вигоди від використання: мінімізація втрат дрібного інструменту, машин та обладнання. У цьому випадку сумарна вартість усього обладнання може перевищувати вартість усієї системи; зменшення втрат робочого часу внаслідок усунення простоїв через відсутність необхідного обладнання в запланованому місці; зменшення ймовірності порушення договірних умов завдяки вчасному виконанню робіт.

Зменшення втрат на 0,5% на рік дозволить отримати приріст доходів у розмірі: $2352,262 \times 86,07 / 100 / 2 = 1012,25$ тис грн.

Для збільшення ефективності використання даної системи можуть бути використанні RFID мітки для ідентифікації транспортних засобів. Це дозволить відслідковувати час роботи транспортних засобів і в свою чергу правильно планувати роботи, а також оплачувати роботу працівників.

До потенційних напрямів зниження витрат за рахунок оптимізації тривалості проекту і раціонального використання ресурсів можна віднести датчики, що дозволяють моніторити стан бетону, рівень його застигання. Це залежить від багатьох факторів, але інформація дозволяє перерозподілити трудові та матеріальні ресурси між різними об'єктами.

Ефективність використання даних засобів визначається скороченням тривалості будівельних робіт, а отже прискорення оборотності оборотних активів. Знайдемо економічний ефект від зменшення тривалості обороту на робочий день (8 годин). У якості базових значень візьмемо показники 2020 року. Тоді $2022459,2 / 36524 \times 8 = 184,892$ тис. грн.

Запропоновані заходи враховують особливості господарської діяльності ТОВ «БЕЛІН СІТІ» та дозволяють зменшити ризики підприємницької діяльності на основі використання сучасних технологій.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Білоцерківський О.Б. Аналіз методів оцінки підприємницького ризику / О.Б. Білоцерківський // Вісник НТУ «ХПІ» (Економічні науки), – 2021. – № 4. – С. 65-70.
2. Бредіхін В.М. Складові оцінки ризиків при управлінні будівельними проектами / В.М. Бредіхін, Ю.В. Міщераков. – Режим доступу: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/8428/1/Mischeriakov_UV_195-197.pdf
3. Будівельна галузь за три місяці війни скоротилася на 70%, собівартість будівництва зросла на 20% - СЕО ПБГ "Ковальська" // Інтерфакс-Україна. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/838410.html>
4. Будівництво в Україні: чому уповільнюється галузь та прогноз подальших змін // UA.NEWS. – Режим доступу: <https://ua.news/ua/money/stroytelstvo-v-ukrayne-rochemu-zamedlyaetsya-otrasl-y-prognoz-dalnejshyh-uzmenenyj>.
5. Бурбело Н.О. Аналіз і класифікація ризиків підприємницької діяльності / Н.О. Бурбело // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2015. – №1(11). – С. 160-166.
6. Вараксіна О.В. Сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства / О.В. Вараксіна, А.О. Кругова // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. 24. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-35>
7. Вишневіська О.А. Підприємницький ризик в управлінні конкурентоспроможністю підприємства / О.А. Вишневіська // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 7. – С. 232-237.
8. Волошина-Сідей В.В. Аналіз оцінки ризиків як інструмент сталого розвитку підприємництва в умовах глобальних викликів та

коронакризи / В.В. Волошина-Сідей // Приазовський економічний вісник. – 2021. – Вип. 2(25). – С. 72-76.

9. Глущевський В.В. Методологічні основи концепції управління ризиками підприємницької діяльності / В.В. Глущевський // Фінанси України, 2009. – С. 116-124.

10. Головацька С.І. Методичні аспекти обліково-інформаційного забезпечення ризик-орієнтованого управління будівельним підприємством / С.І. Головацька // Підприємництво і торгівля. – 2018. – 23. – С. 70-76. – Режим доступу: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2018-23-12>

11. Господарський кодекс України : закон України [прийнято Верховною Радою 16.01.2003 № 436-IV]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/T030436>.

12. Губар Л.С. Економіка будівництва : навч. посіб. / Л.С. Губар. – К. : Аграрна освіта, 2014. – 560 с.

13. Дмитренко В.І. Структура та основні суб'єкти будівельної галузі: безпековий аспект / В.І. Дмитренко // Вчені записки Університету «КРОК». – 2020. – Вип. 1 (57). – С. 147–154. – Режим доступу: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-57-147-154>.

14. Загальні підсумки діяльності будівельної галузі за 2021 рік / Міністерство розвитку громад і територій. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/pricing/rozvitok-budivelnoyi-diyalnosti/zagalni-pidsumky-diyalnosti-budivelnoyi-galuzi-za-2021-rik>.

15. Кизилів Г.І. Проблеми реалізації методів нейтралізації підприємницького ризику на будівельних підприємствах / Г.І. Кизилів. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/2275/2/%D0%9A%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%93%D0%86.pdf.

16. Класифікатор видів економічної діяльності (2010). – Режим доступу: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_F.html.

17. Кравченко В.А. Програма управління підприємницькими ризиками: зміст і етапи розробки / В.А. Кравченко. – Режим доступу: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/econom_2008_1/2008-26-06/kravch.pdf.
18. Кулакова С.Ю. Ризикостійкість підприємства: індикатори визначення та діагностика / С.Ю. Кулакова. – С. 178-180. – Режим доступу: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2429&i=6>.
19. Лук'янова В.В. Оцінювання ризику і стійкість економічної системи. / В. В Лук'янова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3, т. 3. – С. 33-38.
20. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Ризик-менеджмент як сучасна система ефективного управління ризиками підприємницьких структур / Г.Л.Матвієнко-Біляєва // Молодий вчений. – 2018. – № 4 (56). – С. 814–818.
21. Пильнова В.П. Формування системи управління підприємницькими ризиками / В.П Пильнова., О.М. Гавриш, Т.В. Капелюшна // Інвестиції : практика та досвід. – 2020. – Вип. 24. – Режим доступу:http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2020/9.pdf.
22. Проскура В.Ф. Методологічні підходи до управління ризиками / В.Ф. Проскура, Р.Г. Білак // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 9. – С. – 599-606.
23. Сєвка В. Г. Ідентифікація підприємницьких ризиків на кожному з етапів будівельного процесу / В. Г. Сєвка, Н. Б. Паліга // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – Режим доступу: https://economy.kpi.ua/files/files/3_kpi_2009.pdf.
24. Сивко Д. Вимірювання ризиків підприємницької діяльності / Д. Сивко // Актуальні проблеми вітчизняної економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі : матеріали IV Міжн. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених. – С. 383-385.
25. Системи управління проектами – що це? Огляд кращих програм / РобиБізнес. – Режим доступу: <https://xn--90aamhdбасрpq0s.xn--j1amh/teoriya/sistemi-upravl-nnya-proektami>

26. Статистична інформація / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
27. Тарасова К. І. Методологічні засади кількісної оцінки ризиків / К.І. Тарасова // Наукові записки. Серія «Економіка». – Вип. 23. – URL:<https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/542/474>.
28. Тимошенко А.С. Ризик-менеджмент як складова системи управління підприємством / А.С. Тимошенко // Регіональна економіка та управління. – 2019. – № 4 (26). – С. 130-134.
29. Bauen 4.0 – Fünf Herausforderungen für eine wirklich digitale Bauindustrie / Softeq Development Corp. – Режим доступу:<https://www.softeq.com/de/blog/bauen-4-0-fuenf-herausforderungen-fuer-eine-wirklich-digitale-bauindustrie>
30. PRO. Платформа ефективного регулювання. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <https://regulation.gov.ua/dialogue/budivnytstvo>.
31. RFID для магазину / Автоматизація бізнесу: облік, контроль, безпека. – Режим доступу: https://www.vostok.dp.ua/ukr/infa1/rfid/rfid_v_magazin/
32. RFID технологія для автоматизації обліку / Ремонлайн. ТОВ «Ордері». – Режим доступу: <https://remonline.ua/blog/rfid-technology/>
33. Sovermeiden Siedie 7 grö ßten Risikenbei Bauprojekten// Planradar. URL: <https://www.planradar.com/de/risiken-bauprojekte/>
34. Wrike Resource: Einleistung sstarkesneues Toolfür Ressourcen management / Wrike Resource. – URL <https://www.wrike.com/de/blog/wrike-resource-tool-fuer-ressourcenmanagement/>.
35. 25 Best project management tools. – URL: <https://uk.myservername.com/25-best-project-management-tools-2021>.

